

PETER FLENSBORG

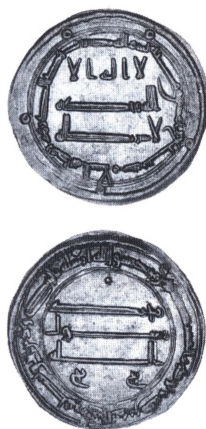

A

Abacus. Det latinske navn for regnetavle, regnebrædt eller regnebord. Regnebordet eller regnetavlen var forsynet med vandrette streger, der markerede enere, 10ere, 100ere, 1000ere osv., og ind imellem var der plads til 5ere, 50ere, 500ere osv., således at det var nemmere at overskue. Der var også enkelte lodrette streger, således at man kunne have resultatet af en regning på den ene side af en sådan lodret linie. Man kalder dette »regning på linien«, og det foregik på den måde, at man havde nogle regnemønter, som man lagde op på linierne, hvor de repræsenterede tal. Den måde at regne på svarer til vore dages kugleramme, der stadig er anvendt i Rusland og Kina. Systemet stammer fra oldtiden. Romerne anvendte ikke regnpenge, som først blev indført fra ca. år 1300, men små slebne regnesten – de såkaldte calculi, og det er derfra, vi har begrebet: at kalkulere. De særlige metalstykker, der kaldtes regnpenge, og af hvilke der findes en utrolig bunke forskellige, indtager en særstilling blandt møntsamlerne. De er hverken mønter, medaljer, privatmønter eller poletter – de er kun prægede møntlignende kobber-, messing- eller bronzestykker, som anvendtes som hjælpemiddel ved regning på linien. Disse regnpenge forvirrer ofte nyere samlere, der tror, at det er mønter fra 1500 til 1700-tallet på grund af deres lighed med de motiver, der bl.a. fandtes på ældre tiders mønter.

Lit: L.M. Pullan: The History of the Abacus, London 1968; W. Hess: Regning ved at lægge på linier – Regnebrædt og tællebord i middelalder og nyere tid (MN 1978 nr.9 og 10); KL bd.14 sp.586.

Abbasiderne. Islamisk dynasti (750-1258), der stammer fra familien til en af Profetens onkler ved navn Abbas. Abbasiderne efterfulgte → Omajjaderne, som blev besejret ved et blodigt slag ved en af Tigris' bifloder i 750 e.Kr. Abbasiderne var et af de mest betydende orientalske dy-

Dirhem præget 147 AH i Bagdad af kalif Mansur (136-158 AH).

nastier i over 500 år til 1252 e.Kr., da de blev besejret af mongolerne, og Bagdad måtte kapitulere efter få ugers belejring. En af de betydeligste kaliffer hed Harun al Raschid (786-809 e.Kr.), der bl.a. havde diplomatisk kontakt med Karl d.Stores hof. Abbasiderne udstedte mønter i alle de områder, de beherskede. Det var sølv → dirhemer og guld → dinarer. Sølv dirhemerne ses ofte i skandinaviske vikingetidsfund, idet de blev hjembragt ved byttehandel med araberne på handelsruterne i Rusland. (→ kufiske mønter).

Abbassi (abassi, abaze, abazi). Persisk (iransk) sølv mønt, der oprindeligt vejede 7,7 g, opkaldt efter Shah Abbas I (1587-1629), der lod den præge fra omkring 1620. 1 abbassi.=2 mahmudis=4 shahis=10 bisti=40 kazbegi (kobber)=200 dinar (regningsenhed). Møntens vægt faldt gradvist, indtil den omkring 1737 vejede 4,66

g. 50 abbassi=1 toman (guld). I Georgien (tidligere iransk område), der 1784 blev besat af Rusland og gjort til vasalstat, brugte man abbassi som møntenhed således, at 1 abbassi=4 shahi=10 bisti=40 puli (kazbegi)=200 dinar. 5 abbassi.=1 rubel (minaltyn). Den sølv abbassi, der prægedes 1765-96 (Cr.47), vejede 3,10 g. I sept. 1801 kom området under russisk styre, og der er præget 1/2, 1 og 2 abbassi 1804-1833. 1 abbassi=10 bisti=20 kopek=40 puli=200 dinar.

ABC-penning → Skolemesterpenning

Abidi, er navnet på 1/2 rupee sølv mønten fra Mysore i Indien introduceret af sultan Tipu Sahib (1782-89) i 1786 og opkaldt efter den 4.Imam, Zainul-abidin (Abid Bimar).

Abo (Åbo). Navn på en mønt (Galster 201) præget under Erik af Pommern (1396-1439) i Åbo. Mønten var lettere end ørtugen og blev på herredagen i Strängnäs 1477 bestemt som sekspenning. Abo kaldes senere 1/2 ørtug eller fyrk.

Absolut kronologi →Kronologi.

Absolutionstaler er en medalje eller lejligheds mønt, som Henrik IV af Frankrig lod præge i 1595 efter sin forsoning med Pave Clemens VIII, efter at Henrik IV var overgået til katolicismen. På den ene side et brystbillede af paven, den anden side var prydet med kongens portræt.

Abu kelb. Arabisk betegnelse for hollandske løvedalere. Ordet betyder »Hundens fader« og hentyder til den afbildede løve.

Abu kush. Arabisk betegnelse for → Maria Theresia-daleren. Ordet betyder »Fuglens fader« og hentyder til den afbildede dobbeltørn. Kaldes undertiden også abu tayr, der har samme betydning.

Abu

Abu midfa (Abu-medfa). Arabisk betegnelse for de spanske søjlepiastre. Ordet betyder »Kanonens fader« og hentyder til de to søjler, som var afbildet på mønten, og som fejlagtigt blev antaget for kanoner.

Abu tera. Betegnelse for → Maria Theresia-daleren i Ægypten, hvor den var en populær cirkulationsmønt. Den sidste del af ordet er en forkortelse af Theresia.

Achtehalber. Siden 1720 betegnelse for de brandenburgske → zwölf-taler eller 2 groschen stykker i Øst- og Vestpreussen, idet en lov fra 1722 fastslog, at den skulle gælde for 7 1/2 preussiske groschen. Navnet bibeholdtes til 1873.

Achteltaler. Betegnelse for 3 groschen stykker, som i 1600 og 1700-tallet er præget i flere forskellige tyske stater. Der gik 24 groschen på en taler, og 3 groschen var derfor 1/8 taler – deraf navnet. Halve ortstaler (→ ort) gik også under dette navn.

Achtentwintig (da.: Otteogtyve).

1: Hollandsk regneenhed i 1500-tallet af 28 styvers værdi lig en guldgylden.

2: I 1600-tallet den almindelige betegnelse for hollandske floriner (gulden) af 28 styvers værdi, guldgylden (zilveren goudgulden) eller klappmuts. Præget første gang i Friesland i 1601 og dernæst i Deventer og Zwolle 1617-18 som en sølv mønt med en vægt på ca. 19,5 g. Efter 1680 er den også præget i andre af de nederlandske provinser og byer som en slags krigsmønt af forringet vægt og finhed til stor økonomisk skade for nabostaterne. I 1693 blev de dårlige stykker indsmeltet og de bedre stykker forsynet med kontramarkering, som f.eks. UTR, HOL, G.O. eller DR, og Generalstaterne kontramarkerede med et pilebundt.

Achtheller var fra slutningen af 1500-tallet i Rhin-området betegnelsen for mønter af en 1/2 stüber eller 4 pfenniges (8 heller) værdi. På grund af deres slette sølvindhold fik de ofte et smudsigt udseende, hvilket i befolkningen gav dem navnet → fettmännchen. Sølvindholdet faldt dog yderligere, og tilsidst blev den udmøntet i kobber.

Achtlinge kaldtes Göttingens körtlinge – små groschen mønter, som ved 1400-tallets slutning blev fastsat til at gælde 8 pfennige, og som også blev præget af andre nordtyske stater. 8 pf. var senere værdien af en → mariengroschen, og i Sydtyskland svarede den til 2 kreuzer eller 1/2 batzen-stykkerne. I 1490 var møntens sølvfinhed 0.406, og omkring 1500 var den nede på 0.250.

Achtzehngroscher → Tympf.

Ackey. Sølv mønt præget i Birmingham i England i 1796 og 1818 for det engelske »African Company of Merchants« til brug på Guldkysten (det nuværende Ghana) som en handelsmønt. 1796 udgaven vejede 15,55 g, 1818 udgaven 14,13 g, og begge var præget i sterlingsølv, dvs. sølv med finhed 0.925. Der er ligeledes præget 1/2 og 1/4 ackey. 1 ackey=8 tackoe. Selve navnet ackey er overtaget fra en af aschantiernes guld vægts enheder – et navn der stammer fra frø af et lille afrikansk træ, der kaldes akee, eller akiblumme (Blighia sapida).

Acmonital. Forkortelse for det italienske: »accacio monetario italiano«, der er en betegnelse for det møntmetal, man siden 1939 har benyttet til nogle af de italienske mønter. Det er en art rustfrit stål.

Acta Numismatica Osloensia. Numismatisk tidskrift, som udsendes af Norsk Numismatisk Forening (NNF) fra 1932 tænkt som en afløser af foreningens »Småskrifter«. På

NNF's generalforsamling 23. jan. 1935 besluttedes det eventuelt at standse »Acta«, hvis det nye unionstidskrift (→ NNUM) ikke blev til noget, hvad det gjorde.

AD (Anno Domini). Betyder »I det herrens år« og anvendes ved årstalsangivelse efter Kristi fødsel i modsætning til → A.H. (Anno Hedjra), der angiver den muhamedanske tidsregning. I Danmark benyttes forkortelsen : e.Kr., medens den tilsvarende tyske er: n.Chr. og den franske: J.C.

Adelheid denarer (Otto Adelheid denarer). En af de mest almindelige og udbredte middelalderlige tyske denarer. Den findes i fire hovedtyper, og det karakteristiske er bogstaverne O D D O eller O T T O i møntens

Denar udmøntet under Otto III Adelheid (991-997).

korsvinkler samt navnet ADELHEID i forskellige udformninger. Man mener i dag, at den Otto, der er tale om, ikke er Otto I, som først antaget, men Otto III (983-1002), medens Adelheid er navnet på hans bedstemor (Kejserinde-regent 991-994), idet mønttypen tilsyneladende ikke forekommer i fund, der er nedgravet før 983 e.Kr. Af de ca. 30.000 tyske mønter, der er fundet i svenske vikingetidsfund, udgør Otto Adelheid penningene og deres efterprægninger 20-25%, hvilket tyder på et stort udbredelsesområde for denne mønttype.

Adhio. Møntenhed fra den indiske delstat Kutch lig 1/2 kori. Den er udmøntet 1943-1946 i kobber. 1 adhio (1/2 kori)=2 payalo=4 dhabu=8 dhinglo=12 dokda=24 trambiyo.

Adli. Indisk sølvmønt fra Delhi og Bengalen indført 1325 e.Kr. under Muhammed III ibn Tughluq. Stykket vejede 9,07 g (140 grains) og skulle have samme værdi som den ældre Tankahar rupee, der vejede 11,34 g (175 grains). Forsøget blev stoppet 5 år senere, og den gamle standard blev genindført. Guld tanka blev også introduceret og kaldtes guld adli.

Adolfs d'or. Betegnelse for de 5 taler stykker i guld eller → pistoler, som den svenske konge Adolf Frederik (1751-1771) lod præge 1759 i Stralsund for Svensk Pommern. 10 taleren benævntes dobbelt adolfs d'or.

Adolphin. Betegnelse for de svenske karolinmønter (→ karolin) med portræt af Adolf Frederik (1751-1771).

Adopengö (da.: Skattepengö). Oprindelig en ungarsk regneenhed (regnemønt), der introduceredes 1. jan. 1946. Det var en teoretisk enhed baseret på prisindex, og dagskursen blev bekendtgjort hver morgen kl. 8. Skatter blev udskrevet i adopengö, men skulle betales med penge pengö til den kurs, der var gældende på betalingsdagen. Da hyperinflationen rasede blev adopengö en ny møntenhed fra 1. juni 1946. Den højeste seddelværdi, der udkom, var 100 millioner adopengö, hvilket ved pengereformen d. 26. juli 1946 svarede til 200.000 kvadrillioner pengö – et 2-tal efterfulgt af 29 nuller, idet 1 adopengö = 2.000 trillioner pengö. Den nye møntenhed forint var lig 400.000 kvadrillioner pengö eller 200 millioner adopengö.

Lit: R. Banayai: Monetary Law (Phoenix, Arizona 1978) s. 124-130; Jan Bajer: Madarsko, Katalog Papirovch Platidel (1848-1971) (Praha 1972) s. 53-54.

Adressejeton → Adressemønter.

Adressemønter. Adressemønter eller adressejetons (jeton er betegnelse for en lille medalje) er en form for

reklamemønter. Blandt nyere danske A. kan nævnes de såkaldte Shell-mønter, Rask hundemad, P. Brøstes Salt-dollar og Kijafa mønterne, hvis forsidemotiver var kopier af 10 forskellige danske guldmonter. Desuden har flere danske mønthandlere udsendt reklamemønter med navn adresse og telefon. Det er nu ingen nutidig op-

Adressemønt præget i aluminium for N. Hansen & Co. i København.

findelse. Det hele startede i 1845, da S.M. Salomonsens Efterfølger, efter engelsk og fransk forbillede, i Paris fik fremstillet en 10-kantet reklamemønt i hvidmetal og messing. På forsiden lyder teksten: S.M. Salomonsens Efterfølger – København, medens bagsidens tekst er: Gammel Strand 11 – Urtekram og The-Handel. Andre tidligere handlende syntes ikke at have ladet sig friste af dette påfund, og man skal helt frem til 1856, før nye dukkede op. En barber ved navn C.M. Svanberg fik fremstillet et 23 mm rundt blytegn med sit navn på forsiden, medens bagsiden var blank.

Indtil 1857 havde den eneste mulighed for at få præget medaljer været på Den kgl. Mønt i København og dens filial i Altona, men nu dukkede en konkurrent op. Sølvværf-

brikant V. Christesen åbnede dette år Københavns første private prægeanstalt. Nogle år senere, i 1874, åbnede ciselør A. Dragsted også en prægeanstalt, som især tog sig af jetons. I tidsrummet 1856 til 1876 var det dog begrænsede mængder af disse reklamemønter, der blev fremstillet. Guldsmed V. Christesen flyttede i 1856 fra Slagelse til København, og her åbnede han som nævnt en prægeanstalt, hvor han bl.a. fremstillede adressejetons til 5 af sine bysbørn: de herrer Abrahamson, Bachmann, Gold, Lauritzen og Nielsen – alle fra Slagelse. Senere, i årene 1863, 67 og 74, fik Hornung og Møller fremstillet nogle medaljer, som på bagsiden havde koncentriske cirkler, så de kunne limes på de af firmaet solgte pianoforter.

Bortset fra en enkelt jeton i 1876, blev der ikke fremstillet reklamemønter før 1884, da de såkaldte Tivoli-jetons så dagens lys. Disse kobber-småmedaljer solgtes ved Ballongyngen i Tivoli i København som erindrings-tegn. Af disse eksisterer også afslag i guld, som blev uddelt til hver 10.000'ende, der gik i gyngen. Disse erindrings-medaljer er fremstillet 1884, 85 og 86 og indledte den strøm af reklamemønter, som begyndte at se dagens lys i 1888, og som kulminerede i årene 1891 og 92 med flere hundrede forskellige stykker.

Af og til blandede myndighederne sig i udgivelsen, som i 1872 da firmaet L. Silberloh, en galanterihandel i St. Kjøbmagergade 1 udsendte en jeton i lys bronze, der havde for stor lighed med den gængse 1 skilling, og efter århundredeskiftet kom myndighederne med skrappe krav til størrelse og udseende. De før omtalte Shell-mønter fra 60'erne, et projekt som firmaet havde i gang i de fleste lande, skabte også frygt hos Den Kgl. Mønt, som forlangte at de i Danmark blev prægede på kantede blanketter, så man ikke kunne tage fejl.

De fleste af de danske adressemøn-

Adze

ter indtil 1892 er beskrevet af → Vilhelm Bergsøe i bogen: Danske Medailler og Jetons 1789-1891 samt til læg indtil året 1893, men efter dette tidsrum findes desværre ingen samlet fortegnelse, som nutidige samlere kan støtte sig til.

Adzer, Daniel Jensen (1731-1808).

Dansk medaljør, der i 1754 som guldsmedesvend indsendte prøver på sit arbejde til Akademiet i håb om at få et rejsestipendium. Akademiet syntes dengang bestemt ikke om hans arbejder, men ad anden vej blev der skabt mulighed for hans videreuddannelse, idet han fra 1754-1757 var i Paris og uddannedes i stempelskæring af medaljør Jean du Vivier. Tilbage i København skar han først en række medaljebagsider og dernæst en række medaljer, der virkelig viste hans talent. Han fik et 3-årigt rejsestipendium, der først bragte ham til Paris i 1761-63 og dernæst til Rom fra 1763-1764. På de fleste af sine rejser var han sammen med medaljør J.H. Wolff. Hjemme igen kom fra hans hånd en række gode medaljer, dels for kongehuset og dels for private. Det var dog ikke altid, at der var arbejde nok, og i 1773 søgte han arbejde som stempelskærer på Mønten i København, men uden held, og han fortsatte med medaljearbejdet. I 1778 blev Adzer udnævnt til hofmedaljør og fik senere embedsbolig på Charlottenborg. Efter regeringsskiftet 1784 blev han ikke benyttet så ofte mere, men han skar lejlighedsvis møntstemplere, f.eks. → rejsedaleren 1788.

Lit: G. Galster: Danske og Norske Medailler og Jetons (Kbh. 1936) s.293-334; NNUM 1954 s.25-27; DBL bd.1, 1979, s.66.

AE, Æ. Numismatisk forkortelse for aes, der er latin og betyder malm (kobbermalm). I kataloger og bøger om mønter benyttes AE eller Æ som betegnelse for mønter af kobber, bronze eller messing.

AE1, AE2, AE3, AE4. I dag bruges betegnelsen Æ1, Æ2, Æ3 eller Æ4. De betegner størrelsen på de senromerske bronzemønter fra omkring år 300 e.Kr.

Æ1: over 25 mm

Æ2: 21-25 mm

Æ3: 17-21 mm

Æ4: under 17 mm

Denne angivelse af de enkelte møntstørrelser er praktisk, da man i dag ikke er enige om, hvad disse nominaler blev kaldt i datiden. De 4 størrelser svarer stort set til de af Cohen i 1880 benyttede, nemlig: GB (Grand Bronze), MB (Moyen Bronze), PB (Petit Bronze) og PBQ (Petit Bronze Quinaire).

Aes. Ordet betyder kobber eller malm. I overført betydning kobberpenge eller blot penge. Man talte således om aes militare = sold. → Aes rude, → Aes signatum, → Aes grave.

Aes grave. Aes grave betyder svær malm, dvs. et tungt kobberstykke. Disse første egentlige romerske mønter var runde og støbte og udviklede sig fra aes rude og aes signatum. De blev taget i brug i Den Romerske Republik omkring 269 f.Kr. Der var en række forskellige værdier, som alle ved introduktionen var baseret på det romerske pund (as libra) = 12 unciae. I den første tid var der varierende motiver på mønterne, men omkring 220 f.Kr. skete der en standardisering, således at et bestemt motiv hørte til samme nominal.

As : Janushoved

Semis : Saturnhoved

Triens : Minervahoved

Quadrans: Herkuleshoved

Sextans : Merkurhoved

Unica : Bellonahoved

Bagsidemotivet på alle disse var en romersk skibsstævn. Desuden var mønterne forsynet med værdiangivelse efter følgende system:

As : I = 12 unciae

Semis : S = 6 unciae

Triens : ··· = 4 unciae

Quadrans: ··· = 3 unciae

Sekstans : ·· = 2 unciae

Unica : · = 1 uncia

Der fandtes også større værdier, så som decussis (X = 10 as), tripondius (III = 3 as), dupondios (II = 2 as) og mindre værdier som semuncia (1/2 uncia). Igennem tiden blev de enkelte nominalers vægt reduceret. Da man begyndte, var libramøntfoden gældende (1 as = libra), senere overgik man til → semilibramøntfod, og efter flere nedsættelser af vægten nåede man til slut til → unicalstandard, dvs. at 1 as vejede 1 unce. Aes grave betegnelsen bruges for det meste om de tidligste støbte serier. Da mønterne omkring 190 f.Kr. var blevet mindre, var det nu muligt at præge dem i stedet for at støbe dem. Bronzeudmøntningen ophørte omkring 80 f.Kr., hvorefter der udelukkende præges sølv mønter. → As.

Aes rude. Betyder rå malm. Små stykker af kobbermalm brugtes som betalingsmiddel før indførelsen af mønter. Disse aes rude har måske allerede været brugt fra begyndelsen

Aes rude.

af det 1. årtusind f.Kr., i hvert fald fra det 5. årh. f.Kr. og til ind i det 3. årh. f.Kr. i det nordlige og mellemste Italien, medens udbredelsen i Syditalien og Sicilien var sjældnere.

Aes signatum. Numismatisk betegnelse for rektangulære bronzebarrer brugt i Italien i den sidste del af det

4. årh. f.Kr. og i det 3. årh. f.Kr. Der er ikke noget antikt belæg for ordet, som af numismatikere har fået dette navn på grund af mønstre og mærker. De findes med motiver som f.eks. trefod, anker, hermesstav samt dyr som elefant og gris, og aes signatum må nærmest betragtes som et stadium mellem → aes rude og → aes grave. Aes signatum er fremstillet i Etrurien og forekommer mest som brudstykker, sjældnere som hele stykker. Det ser heller ikke ud som om der har været anvendt bestemte vægte, og hele stykker vejer mellem 1 kg. og 1,8 kg.

Afbildninger af mønter har man antagelig brugt længe før, man beskæftigede sig numismatisk med materialet. I antikken og romertiden må man bl.a. have fremstillet afbildninger af de mønttyper, der skulle præges langt fra magtens centrum. Fra 1500-tallet, hvor de første numismatiske værker fremkommer, anvendtes træsnittet. Denne metode havde dog visse ulemper, idet de finere detaljer og reliefkarakteren ikke kunne gengives; men fra 1600-tallet vandt kobberstik og radering indpas, og dermed fik man nogle mere naturlignende gengivelser. I 1800-tallet kom litografiet, og med opfindelsen af fotografien udvikledes nye trykmetoder. Den i dag mest anvendte teknik er offsettryk og autotypi, som giver et meget fint rasterbillede. Fra ca. 1900-1930 brugte man ved udgivelsen af mange numismatiske bøger at tage gipsafstøbninger af de mønter, man ville afbilde. Dette skete af hensyn til spejlvirkningen i skinnende mønter eller for bedre at kunne gengive en mørk bronzemønt. Derved kunne tavler med mønter af forskellige metaller blive meget ensartede. Denne metode er fuldstændt til referencekataloger, men bør ikke anvendes i forbindelse med auktionskataloger, idet det kan give et forkert indtryk af den aktuelle mønt.

Lit: SNT 1989 nr. 9/10 s.226-228.

Afdrivning. Metode til adskillelse af bly og sølv. Såkaldt værkbly indeholder altid en del sølv, som kan udvindes. Afdrivning sker i en speciel ovn, hvor værkblyet smeltes og ved stærk blæst udsættes for en iltning, hvorunder der dannes en slagge af blyilte (sølverglød), som flyder ud eller optages i ovennævnte foring, der består af benaske eller kalkmergel. Det sølv, der derved bliver tilbage, er stadig urent og må raffineres yderligere, f.eks. ved smeltning med salpeter.

Affinerer (Fingøring). En metode til at adskille guld fra sølv og kobber ved at koge legeringen med koncentreret svovlsyre, hvorved sølvet og kobberet vil opløses, medens det ædle metal guld er upåvirket af syre. Den granulerede legering ligger under opvarmningen med syren i et kar af porcelæn eller støbejern, og efter 12 timer er alt sølv og kobber omdannet til sulfater af disse metaller. Det uopløste guldbundfald vil dog stadig indeholde lidt sølv, men dette fjernes ved først at smelte metallet med natriumsulfat og dernæst smeltning under tilsætning af salpeter.

Afgang er svind af ædelt metal eller møntmetal ved møntproduktion. Dette svind opstår i hele produktionsleddet fra smeltning og probe-ring gennem forbrænding eller sprøjt; dernæst ved støbningen, ved udhamringen eller udvalsningen af tenene, ved glødningen og ved justering med fil af møntblanketterne til korrekt vægt. Endelig opstår der tab ved → hvidkogning. Enhver afgang bliver samlet så godt som muligt, så den endelige omkostning kan beregnes. På møntværkstedet i Kongsberg i Norge var afgang på en sølvpost ca. 2%.

Afghani. Afghansk møntenhed indført 1925/26. 100 pul=1 afghani og 20 afghani=1 amani (guldmønt). De

første 1 afghani mønter vejede 10 g og havde en sølvfinhed på 0.900. I 1962 blev den til en nikkelovertrukket stålmonet.

Afladsmønter kalder man gerne de små medaljelignende tegn med øsken, som uddeltes til pilgrimene i Rom.

Afregningstegn. Fællesbetegnelse for en række tegn, der gjaldt mellem arbejder og arbejdsgiver. Formålet var som regel, at arbejderen, hver gang han havde udført et bestemt stykke arbejde eller afleveret en vis mængde varer, modtog et tegn lyden- de på ydelsen. Disse tegn samledes sammen og afleveredes siden til arbejdsgiveren og dannede grundlaget for lønnen. Se f.eks. → Bryggeritegn, Poletter etc.

Afslag (sv.: Avslag). Ordet bruges normalt om en prægning (mønt eller medalje), som forekommer i et andet metal end det, der oprindeligt var meningen. Således taler man om sølvaflslag af dukatstempler eller guldafslag af stempler, med hvilke der normalt prægedes sølvmonter. Mange af disse afslag har sikkert været præsentationsstykker. Når man støder på bly – eller tinaflslag, er det ofte afslag taget i disse bløde metaller, så man kunne se, om de var i orden, før stemplerne blev hærdet. Disse sidste har mest været til rent internt brug. Der forekommer også nye afslag gjort med gamle stempler. Disse kaldes nypræg.

Lit: KL bd.1, 1980 sp.294-295.

Afsnit. (Engelsk og fransk: Exergue). Afsnittet er den nederste del (ca. 1/4) af mønten. Denne flade benyttes bl.a. ved de senromerske mønter til oplysning om møntsted og møntværkstedetsnummer. På medaljer benyttes dette felt ofte til angivelse af lejligheden, årsangsangivelse samt oplysning om designer. På nyere mønter benyttes afsnittet til værdian-

Afst

givelse, årstal, signatur for møntdirektør og/eller designer etc.

Afstøbning. Når man taler om en afstøbning, er der aldrig tale om en original ting. F.eks. var det meget almindeligt, at man i århundrederne efter renæssancen lavede afstøbninger af medaljer, og det kan ofte i dag være svært at bedømme, om en sådan medalje er en original eller en senere kopi, idet begge var støbte.

Ved afstøbning af mønter er der tale om falskmøntneri, hvis kopien er fremstillet samtidig med, at originalmønten cirkulerede. Er afstøbningen foretaget senere, er der ofte tale om forsøg på at narre samlerne med en falsk mønt. Før i tiden var det dog almindeligt blandt samlere, at man anskaffede sig kopier af de mønter, der var så sjældne eller kostbare, at man aldrig havde mulighed for at erhverve dem. Der findes også afstøbninger af mønter, som aldrig har eksisteret i original, de såkaldte → apokryfe mønter.

Aftryk. Aftryk af mønter bruges mest til studiebrug, f.eks. ved videnskabelige undersøgelser, hvor det ikke er muligt at låne mønter fra diverse museer verden over. Aftryk i gips er mest benyttet. I ældre tid brugte man svovlaftryk. Gipsaftryk fremstilles lettest ved at tage et aftryk med tynd staniolfolie. Gipsen skal være fin modelgips, rørt op til en forholdsvis tynd vælling, således at der ikke opstår luftblærer, der kan ødelægge den færdige overflade. Ved mere gedigne mønter kan man fremstille en form ved at tage aftryk i seglak. Gipsaftryk et lette at fotografere, da de ikke er blanke og ikke har nogen forstyrrende patinering. Sådanne perfekte fotos af gipsaftryk har før i tiden været brugt til mange storværker, bl.a. H.H.Schou's værk om Danske og Norske mønter fra 1926. Samme Schou havde selv anlagt en staniol-aftryksamling på papkort. Kortene bestod af to lag pap

med huller i det ene, således at de pålimede staniolaftryk ikke led overlast.

Ag. Kemisk symbol for sølv (latin: argentum), der har været det vigtigste møntmetal fra antikken til det 20. årh. I en del numismatiske bøger og møntkataloger benyttes endnu den gamle numismatiske forkortelse Ar.

Aggri-perler. Fællesbetegnelse for den hærske af vestafrikanske cylindere eller ægformede perler af forskellige farver – dels ensfarvede blå, røde, gule eller hvide og dels mosaikperlerne af hvilke en særlig gruppe – de såkaldte millefiore fra Venedig var i anvendelse i hele Vestafrika som betalingsmiddel. Der hersker i dag nogen usikkerhed omkring nav-

Venetianske millefiore perler.

net Aggri (aggry, akori, akory, coris etc). En portugisisk opdagelsesrejsende omtaler, at han i 1481 medbragte blå perler til Guldkysten, og at disse perler kaldtes coris af de indfødte. Om disse blå perler se → glashandelsperler. Senere har en lang række forskellige perletyper fået dette

navn, bl.a. de før omtalte venetianske perletyper, af hvilke særlig millefiore (tusind-blomst) perlerne var særlig populære. Der findes også lokalt fremstillede perler af sten eller bauxite. De drejes runde og poleres ved at slibe dem mod fugtede sten. Om perlernes købekraft i et område af Congo skriver en forfatter i 1911, at blå perler her blev handlet efter vægt og var 6 gange mere værd end de røde. Men alting var dog prissat i røde kæder. Således kostede en ko 500 bundter (af 10 kæder). For 2 kæder kunne man få 5 æg, for 4 kæder et bundt bananer og for en enkelt kæde f.eks. en lille flaske øl. Aggri perlerne hører til det samlerområde, vi kalder → primitive betalingsmidler.

Agio (Opgæld). Forskellen mellem en mønts pålydende og det, den rent faktisk er værd i daglig handel. Agio eller opgæld er altså den merværdi, man måtte betale, hvis man ville tilbytte sig en stor god sølvmønt for underlødige småmønter eller pengesedler, hvilket af og til var almindeligt i Danmark i 1700 og 1800-tallet. Hvis agio er negativ, er der tale om disagio, hvilket vil sige, at der er kurstab. De to begreber benyttes i dag mest i forbindelse med handel af værdipapirer.

Frankrig, Philipp V (1316-1322): Agnel d'or u.år.

Agnel (Aignel, Agnelet, Agnelot). Fransk guldmonet, der første gang er præget i jan. 1310 under Philippe IV Le bel (1285-1314), og hvis teoretiske vægt var 4,136 gr (59 1/6 stk. på en 24 karat mark). V. Schrötter angiver tallet til 58 1/3 stk. Mønten har sit navn efter det latinske »agnellus« (lille lam), og den er sidst præget i 1322 under Charles IV Le bel (1322-1328). Typen blev efterpræget i Belgien og Holland, hvor den gik under navnet gouden lam eller kleine lam (lille lam) i modsætning til den lidt tungere »grote lam« (store lam), hvormed hentydedes til → mouton d'or.

Agnus Dei. (lat.)=Guds lam, dvs. Kristus (Johannes 1.29). Agnus Dei er navnet på et pilgrimsmærke, som siden 800-tallet er uddelt ved påske-tid til pilgrimme i Rom. Mærket var af voks med et indpresset billede af lammet med korsfanen. Agnus Dei er altså et symbol på den lidende og sejrende frelser. Inden for numismatikken findes utallige fremstillinger af A.D., således på danske mønter fra Knud d. Store, Hardeknud, Magnus den Gode, Svend Estridsen samt flere andre. Senere optræder A.D. på mønterne fra Gotland i 1300 til 1500-tallet samt på blymønter fra den danske koloni Trankebar i Fr.3.'s tid (1648-1670). Blandt mange udenlandske eksempler findes de tyske → lammedukater fra Nürnberg samt de franske → mouton d'or.

Lit: M.K. 1984 s.126-127.

Agora. Møntenhed indført 1. jan. 1960 i Israel. 100 agorot=1 lira (israelsk pund). Ved møntreformen den 24. feb. 1980 blev 10 gamle agorot=1 ny agora og 100 nye agorot=1 sheqel. Overgangen mellem det nye og det gamle system blev, at 1 lira=10 nye agorot og 5 lirot=1/2 sheqel, og 10 nye agorot og 1/2 sheqel mønterne fik samme motiv som de gamle 1 lira og 5 lirot mønter, omend de var noget mindre. Som følge af en fort-

sat stor inflation måtte man igen i sept. 1985 ty til en ny møntreform, således at 10 sheqalim=1 agora og 1000 sheqalim=1 ny sheqel. På moderne hebraisk betyder agora »lille mønt«.

Agrippiner. Betegnelse for kölnerdenarer og deres imitationer i Nordvesttyskland, bl.a. Westfalen, Friesland og Nedre Sachsen fra det 11. årh. Navnet stammer fra byen Köln (Colonia Claudia Ara Agrippinensis).

Såkaldt agrippiner denar med bagside tekst: ODDO IVIPIING (Thomsen 6002).

sis). På mønterne står ofte: S COLONI A i tre linier, eller mere eller mindre forvanskede afledninger heraf.

A.H. Forkortelse for »Anno Hedjra« (i flugtens år) og betegnelsen for islamisk tidsregning. Den begynder år 622 efter kristen tidsregning, da Muhamed flygtede med sin menighed fra Medina til Mekka. Omregning fra muhamedansk tidsregning er ikke bare gjort ved at tillægge 622, da det muhamedanske år er et måneår, der er 3% (3,03%) kortere end vort solår. Man skal altså først fratrække 3% og dernæst tillægge 622.

Eksempel: 1134 A.H.

3% af 1134=34

1134 - 34 + 622 = 1722 AD. (→

Anno Domini)

Omregning kan også ske på denne måde: (1134 x 0,97) + 622 = 1722 AD.

Ahlborn, Lea (1826-1897). Svensk medaljør og datter af L.P.Lundgren, der fra 1830-1853 var ansat som medaljør på Den kgl. Mynt i Stockholm. Datteren gik i faderens fodspor som en af de få kvinder, der på

dette tidspunkt beskæftigede sig med mønt- og medaljegravering. Hun efterfulgte faderen på posten som chefmedaljør i 1853 og bestred denne post til sin død i 1897. Hun var i sine over 40 år lange tjeneste meget produktiv og designede stemplerne til mønterne under Oscar I, Carl XV og Oscar II. Hun nåede også at færdiggøre den smukke jubilæums 2 kr. i anledning af Oscar II's 25 års regeringsjubilæum. Foruden mønterne er hun mesteren bag en lang række meget realistiske medaljeportrætter, plaketter, belønningsmedaljer etc.

Lit: B.Olsen: Lea Ahlborn. Lund 1962.

Ahlefeldt, F.A.C. (1747-1815). Dansk hofmarskal, militæruddannet. Var en ganske kort periode 1792-1793 chef for Møntkabinetet i København.

Lit: MK 1980 nr.10 s.300.

Ahlen, Abraham (1844-1931). Svensk lektor og møntsamlers, der i 1880'erne udgav fortegnelser over nogle større skole møntsamlinger fra Kristianstad og Vänersborg. Var i mange år SNF's bibliotikar, skrev et katalog over biblioteket og blev æresmedlem af foreningen i 1927.

Ahmadi eller Ahmadi riyal er navnet på en stor sølvmonet fra Yemen præget under Iman Ahmad (1948-1962) 1948-1961. Mange af mønterne er overprægede på → Maria Theresia-dalere eller andre crownmønter (→ crown (3)). Riyalen slået under forgængeren kaldes → imadi.

Ahmadi. Navnet på en 1 mohur i guld (4 pagoder) fra Mysore i Indien, hvor den siden 1786 blev præget under Tipu Sultan (1782-1799).

Ajjubiderne (Ayyubids, Ajjubiden). Islamisk dynasti i Ægypten, Syrien og Yemen, grundlagt af kurderen Yusuf bin Ajjub (Saladin) efter at han havde afsat den sidste fatimidekalif i

Aka

1171. Saladin dør 1193, og hans slægtninge (ajjubiderne) deler riget. I Ægypten bliver de efter 1250 afløst af mamlukkerne. I Aleppo holder ajjubinerne stand indtil den mongolske invasion i 1260. Enkelte områder holder stand indtil 1342 og 1465. Af mønter er der i dette tidsrum præget de gængse gulddinarer, dirhemer i sølv, hvis finhed med tiden synker, samt skillemønter i kobber og bronze, der kaldes fals (fulus i flertal). Korsfarerne har desuden præget imitationer af ajjubidernes mønter.

Lit: P.Balog: The Coinage of the Ayyubids. London 1980.

Aka. Lille ceylonesisk guldmønt præget ca. 990-1070. Mønten vejer ca. 0,55 g og er lig 1/8 kahavanu. På forsiden er afbildet en stående konge, medens bagsiden kun bærer inskription.

Akce (Aqce, Akcheh). Lille tyrkisk sølv mønt, hvis navn betyder »hvidlig«, med en vægt på 1,2 g og finhed 0.900. Første gang slået under sultan Urkhan 1328/29 med forbillede i → asper udmøntningen fra Trapezunt. Med tiden faldt dens vægt og finhed. I 1648 vejede den 0,32 g, og 1754 er den nede på 0,15 g. Den er sidst udmøntet under Mahmud II (1808-1839) i 1835 vejende 0,04-0,07 g og med et så lavt sølvindhold som 0.170. Efter 1654 var 3 akce=1 para.

Akcheh → Akce.

Akhtar. Navnet på en 1/4 paisa (5 cash) kobbermønt fra Mysore i Indien efter 1790 udmøntet af Tipu Sultan (1782-1799). Han begyndte i 1786 en udmøntningsrække dateret efter en ny æra ved navn Mauludi. Kobbermøntsystemet var: 1 paisa (zohra)=2 bahram= 4 akhtar=8 qutb. Disse mønter fik astronomiske navne, og akhtar er det arabiske ord for »stjerne«.

Aksha (Aksa). Møntenhed anvendt i folkerepublikken Tannu-Tuva, der var en del af Sovjetunionen og beliggende nordvest for det Ydre Mongolli. 1 akshu=100 kopejek. Systemet var gældende 1921-1944. Der er kun præget en serie mønter bærende årstallet 1934.

Albertin. (Albertijn, Albertus) Guldmønt for de sydlige Nederlande præget af ærkehertug Albert af Østrig og Isabel (1598-1621). 1A.=2 1/2 gulden=2/3 dukat (2,929 g - 0.7913 - 2,231 g) 2A.=5 gulden=1 1/3 dukat

Nederlandene, Tournai, Albert & Isabella (1598-1621): Dobbelt albertin 1604.

(5,15 g - 0.895 - 4,609 g). På forsiden ses et våbenskjold omhængt med ordenskæden fra Gouden Vlies (Den gyldne Vlies), medens bagsiden har det burgundiske kors, hvori det gyldne skind hænger. Den enkelte albertin er kun præget kort tid og i ringe mængde, medens den dobbelte er præget i stort antal indtil 1611. I 1612 blev den erstattet af → souverain d'or.

Albertustaler → Albertsdaler.

Albertsdaler (ty.: Albertustaler). En stor sølv mønt, en såkaldt patagon, som fra 1612 blev udmøntet af Albert og Isabella i de sydlige Ne-

Nordlige Nederlande, Zeeland: Silberne dukaat (sølvdukat) 1791.

Dansk albertsdaler fra 1781 (H.22B).

derlande. I de nordlige Nederlande blev den præget til ca. år 1800 og

gik her under navnet sølv dukaat. Disse dalere blev så eftertragtede, at de begyndte at udkonkurrere andre landes stormønt, og de var meget populære i hele østersøområdet. Dette fik flere tyske stater til at udmønte albertsdalere, bl.a. Lüttich, Brandenburg-Preussen og Braunschweig. Den danske konge Chr.7 (1766-1808) lod også præge albertsdalere efter hollandsk forbillede med næsten samme vægt og sølvindhold til brug for handelen på Riga og Baltikum. Prægningen foregik i Altona og Poppenbüttel, og det samlede antal andrager 547.601 stk.. 1796 årgangen er den almindeligste, idet der for et hamburgsk handelshus' regning er præget ikke færre end 473.000 stk.

Albus. Latin for hvid. Den tyske weisspfennig (denarius albus). Albus var en groschen lignende mønt, der blev præget siden midten af 1300-tallet forskellige steder i Tyskland, bl.a. Köln, Mainz, Pfalz og Trier. Navnet weisspfennig hentyder til møntens relativt høje sølvindhold, der gav den en hvid farve, i modsætning til billonmønter, der har hovedvægt af kobber, og som derfor er mørke. De rhinske albus, der først blev kaldt

Köln, Philipp II von Dhaun-Oberstein (1508-1515): Albus 1514.

tournos groschen, turnose eller tournos, havde deres forbillede i de franske → gros tournois, og i den første

tid lå de i stil tæt op ad de franske med kors inden i en dobbelt skrift-række. Senere blev typen stærkt varieret med våbenskjold, afbildninger af møntherren eller hellige personer og Kristusfremstillinger. Disse typer, der blev indført henimod slutningen af 1300-tallet, var noget lettere end de tidligere og gjaldt 24 pfennige, hvilket altså var en dobbeltschilling. De albus, som blev præget i forening af de rhinske kurfyrster, benævnes → rader albus. Albus mønten udspillede sin rolle som hovedmønt omkring midten af 1500-tallet, da daleren holdt sit indtog. Albus blev senere (slutningen af 1600-tallet) til en underlødig skille mønt, der især i Trier fra omkring 1625 blev udmøntet i et enormt antal – de såkaldte → petermännchen. De sidste albus mønter, der er præget, er 4 og 8 dobbelte albus fra 1739, men med indførelsen af Leipziger møntføden ophørte brugen af albus som møntenhed.

Albus rosatus → Hvit rosat.

Alexandrinere. Betegnelse for de romerske provinsudmøntninger i Ægypten opkaldt efter byen Alexandria, hvor mønterne er præget. Udmøntningerne begynder under Augustus (30 f.Kr. – 14 e.Kr.) og slutter i 296 med Diocletians erobring af Alexandria efter et oprør i Ægypten. Byen blev så ødelagt, at den ikke senere kom til at spille nogen rolle. I starten under Augustus var der en hel del nominaler: 80, 40 og 20 drackmer, diobol, obol og dichalkon. Billon-tetradrachmen vandt dog hurtigt frem som den hyppigste mønt. Mønttypen er let kendelig på sin tykke blanket med en ret kruset eller knudret rand. Møntens diameter blev med tiden også mindre, idet den faldt fra ca. 25 mm til ca. 18 mm. Møntens forside viser altid et portræt af kejseren, medens bagsiderne er forsynet med en rigdom af forskellige historiske, religiøse og

Alexandria, Hadrian (117-138): Billon tetradrakme.

mytologiske motiver. Inskriptionerne er overvejende græske, og de er dateret efter kejserens regeringsår. Mønterne bærer tegnet L for år og dernæst bogstaver, således at LA=år 1, LB=år 2 osv. Ved en eksakt datering må man tage i betragtning, at tiden mellem kejserens regeringstiltrædelse og den ægyptiske nytårsfest (29/30.aug. efter den julianske kalender) tæller som kejserens første år, også selv om det kun var kort tid. De store bronze-drachmer modsvare de romerske sestertser. Lit: NNUM 1984 s.18-19, 1990 s.70-74, NNÅ 1983-84 s.5-58.

Alexius d'or er navnet på en 5 thaler guldmønt eller → pistol præget 1796 i Anhalt-Bernburg under Hertug Alexius Friedrich Christian (1796-1834). Møntens vægt var 6,6816 g med en finhed på 0.903.

Alfonsino. Navn på flere forskellige mønter, der har det tilfælles, at de er opkaldt efter en hersker ved navn Alfonso. Et eksempel haves i en sølv-mønt af omtrentlig størrelse som en dinheiro, som udmøntedes under Alfons IV af Portugal (1325-1357). Et andet eksempel er Alfonso I (V. af Aragonien) (1416-1458), hvis sicilianske gigliato kom til at hedde alfonsino. Samme konges guld ducatone blev populært kaldt alfonsino d'oro.

Alfo

Den spanske 25 pesetas guldmonet, der blev udmøntet fra 1871, kaldtes normalt *alfonso d'oro*.

Alfonsino d'oro → Ducatone di oro.

Alkymistiske mønter er mønter, om hvilke sagnet fortæller, at de er fremstillet af guld eller sølv udvundet af andre materialer af en alkymist ved hjælp af »De vises Sten«. I ældre tid troede mange møntherrer, der ikke selv rådede over ædelmetalforekomster, på alkymister, som påstod, at de ad kunstig vej kunne fremstille guld, men prisen for dette var stor og udbyttet lig nul. Ganske vist trak alkymisterne forsøgene i langdrag, men af og til var de nødt til at give møntherrn lidt guld – naturligvis erhvervet på anden vis. Af en del af dette påståede alkymistiske guld har nogle møntherrer ladet præge medaljer eller mindemønter. Ferdinand III lod i 1650 slå en medalje, som oplyser, hvorfra metallet stammer, og på Gustav II Adolfs Erfurt dukater er der de alkymistiske symboler for kviksølv og svovl. Desuden findes der en svensk guldmedalje (→ Paykulls dukat) præget efter Karl XII's død i 1718 af guld, som en alkymist O.A. Paykull skulle have fremstillet i Stockholm i 1706.

Lit: NNUM 1967 s.179-84, 1968 s.41-44.

Allen & More. Firma i Birmingham i England, som i midten af 1800-tallet producerede medaljer, je-tons og tokens samt fremstillede stempler på bestilling. Joseph More er bl.a. manden bag forsøget med → model penny. Navnet er også kendt af danske medaljesamlere, idet firmaet i 1850 for en københavnsk kunsthändler lod præge en serie på seks medaljer i → britanniametal forestillende de militære førere i Den slesvigske Krig. (Bgs: 1029, 1056, 1065, 1078, 1087 og 1089).

Al marco. Ved justering al marco menes, at man ikke justerede den enkelte mønt, men blot var tilfreds, hvis et bestemt antal mønter vejede en fastsat vægt (i middelalderen kunne der f.eks. gå 240 pennige på en vægtmark). Dette blev fortrinsvis anvendt ved mindre mønter, der blev udmøntet i stor mængde, og hvor det var for dyrt at justere den enkelte blanket eller færdige mønt. De enkelte mønter behøver altså ikke at veje helt det samme, idet man regner med en gennemsnitsvægt. De al marco justerede mønter havde dog ofte den fejl, at de vægtigste blev udvipet med en såkaldt → seiger og forsvandt fra omløbet, hvorved de tilbageblevne mønters gennemsnitlige vægt og dermed indre værdi blev forringet. For at hindre dette forsøgte man at forbyde folk at besidde en seiger, men det har nok været for nemt at omgå dette forbud. Remediet ved justering al marco bestemtes af hvor mange, henholdsvis hvor få mønter, der skulle veje en given vægtmængde. → Al peso.

Almohaderne (Muwahhids). En religiøs – revolutionær reformbevægelse, der i 1146 e.Kr. erobrede Marrakesh fra → almoraviderne og derefter også fortrængte dem fra Spanien. Almohaderne oprettede deres spanske hovedstad i Sevilla, og i Nord Afrika er Fes den betydende

Dirhem u.å. (1095-1097) (Mitch.418).

by. Allerede i 1212 begyndte de kristne at fortrænge muhamedanerne, og i midten af 1200-tallet forlod almohaderne Spanien, men efterlod nogle resterende islamiske områder som Granada og den sydlige kystlinie ved Malaga og Almeria til det arabiske fyrstedynasti Nasriderne, der herske-

de her til 1492. Af guldmonter er der præget 2, 1 og 1/2 dinar samt dirhemer i sølv. Desuden er der præget nogle meget usædvanlige sølv dirhemer, der er firkantede.

Al Morabitino → Morabitino.

Almoraviderne. Berbiske kriger-munker fra Nord Afrika grundlagde i 1062 hovedstaden Marrakesh. De havde tidligere hærget i Vestafrika og tvunget mange afrikanere til at antage den islamiske tro, og i 1086 blev de tilkaldt af maurerne i Spanien for at dæmme op for de kristne fyrsters fremfærd. Ret hurtigt blev almoraviderne herrer over det meste af det arabiske Spanien. Midt i 1100-tallet blev de fortrængt af → almohaderne. I Nordafrika og Spanien har almoraviderne præget dinarer i guld (ca. 4,1 g) samt dirhemer (ca. 3 g) og qirat (0,9 g) i sølv. I stil og udførelse ligner de de → kufiske mønter.

Al pezzo (ital.)=stykvís. Ved justering al pezzo menes, at man justerede hver enkelt mønt eller → blanket således, at dens vægt kom til at ligge inden for den fastsatte grænse. Dette var ofte tilfældet med de større sølv-mønter i ældre tid, medens småmønterne næsten altid justeredes → al marco.

Altergangstegn (sv.: Natvardspolet, ty.: Abendmahlszeichen, eng.: Communion Tokens) er mærker, der er udgivet af reformerte og calvinistiske kirkesamfund. Tegnene tillod indehaverne at deltage i menighedens altergang, og deres brug skal være indført af Calvin fra omkring 1540, og skikken holdt sig nogle steder langt op i 1800-tallet. De er især hyppige i Frankrig, Schweiz og de sydlige Nederlande samt i Skotland og Nordamerika. I Tyskland forekommer de især i Danzig. I Sverige kendes et tegn fra Gustavii Kyrka, og i Danmark findes et tegn, om hvilket

Vilhelm Bergsøe skriver: »Et virkeligt kirketegn fra Chr.5. have vi derimod fra Reformert Kirke (indviet 10. nov. 1689). Det er en ensidet firkantet blyklipping, 28/20 mm, som inden for en spidstandet randindfatning bærer håbets anker i et cirkel-slag. Mærkeligt nok har det vedligeholdet sig lige til i dag (1888), hvor det udleveres som altergangstegn og atter henlægges på en tintallerken, når nadveren er forbi«.

Lit: RIG 1941 s.49-58; MK 1980 nr.2 s.40-41 + 83; Deutscher reformierte Kirche, Kbh.mai 1989; Jyllandsposten feb.1992, Danish Token Club s.47, 95 og 150; Coin World 16. jan. 1995 s.50.

Altılık. Tyrkisk billonmønt (KM:603, C.:208) udgivet 1833-1839 under Mahmud II (1808-1839) til en værdi af 6 piastres. Mønten har sit navn fra det tyrkiske ord for »seks« der er »alti«.

Altona. Efter at møntværkstedet på Rethwisch Slot blev lukket i 1770, besluttedes det at oprette et nyt i Altona, som skulle »slå specier og andre for handelen fornødne fremmede guld-og sølvmonter«. Den nye Mønt udsendte sine første mønter i 1771 (dukat og christiand'or), og møntstedet fik stor betydning for Slesvig-Holsten. På Altonamønten er også præget mønter for andre end den danske stat, idet især Oldenburg her fik slået en del forskellige typer. I 1798 blev der slået småmønter for byen Jever, og hamburgske dukater. I 1861 prægedes de sidste mønter i Altona, og i 1863 blev Mønten nedlagt og maskinerne flyttet til København.

Altun. Tyrkisk guldmonter præget første gang 1454 under Muhamed I efter erobringen af Konstantinopel. Navnet betyder på tyrkisk »Guld«. Mønten afløste bl.a. de venetianske dukater eller zecchini, som i hele den østlige del af Middelhavsområdet gik under betegnelsen → sequino; en betegnelse der siden overgik

på alle tyrkiske guldmonter uden hensyn til deres værdi. Europæerne omtalte dem som fluri; perserne kaldte dem shahi, og hos ægypterne gik de under navnet ashrafi eller she-rifi. Den oprindelige altun vejede 3,43 g, men under Mahmud II sank den i 1822 til 1,6 g med en finhed på mellem 0.830 og 0.748.

Altyn, er en russisk → regnemønt lånt fra tatarerne. Den havde en værdi af 6 Moskva dengi og senere 3 Novgorod dengi, der blev til 3 kopek. Oprindelsen til ordet er der en del meninger om. Altyn=guld; altyn=seks og altyn tijn=6 egernskind,

*Rusland, Peter d. Store (1682-1725):
Altyn (3 kopek) 1704.*

idet sidstnævnte også brugtes som betalingsmiddel. Der er præget en art nødmønt i kobber af Alexej (1645-1676) i 1654 kendt under navnet altynnik. Som sølvmonter blev den præget i 1600-tallets sidste del, og efter Peter d. Stores møntreform er den slået som et 3 kopek stykke i sølv. 1711-12 udgaven vejer 1,7 g med finhed 0.396, og bagsiden bærer indskriften: ALTYN, medens den senere skrives ALTYNNIK. Denne sølvudmøntning sluttede dog i 1718. Først i 1840 optoges prægningen af 3 kopek, men denne gang i kobber. Det gamle navn hænger ved, idet gamle folk stadig husker de gamle 3 kopek stykker fra både før og efter revolutionen som altynnik, medens 15 kopek stykket omtales som piati altynny, dvs. »5 altyn mønten«.

Aluminium. Et sølvhvidt letmetal, som har haft stor udbredelse som møntmetal siden 1. verdenskrig – hovedsagelig til nødmønter og skillemonter. I Danmark er der udmøntet

aluminiummønter under 2. verdenskrig. Ved legering med kobber, magnesium og nikkel, har man forsøgt at få bedre tekniske egenskaber. Den første officielle aluminiummønt er 10 penny stykket 1907 fra Br. Vestafrika, samt 1/2 og 1 cent fra East Africa & Uganda Protectorate, ligeledes i 1907.

Aluminiumbronze. En legering af kobber og aluminium – normalt i forholdet 92% Cu. og 8% Al. Denne legering har siden 1918 været anvendt som møntmetal. I Danmark anvendt første gang i 1924 til de nye 2, 1 og 1/2 kroner. Dette materiale indeholdt 92% kobber, 6% aluminium og 2% nikkel.

Amani. Afghansk guldmonter præget 1920 (S.H.1299). Dens vægt var 4,55 g med finheden 0.900 og modsvarer 30 afghani eller 10 rupees. Der er ligeledes præget 1/2, 2 (fra 1920-24) og 5 A. Alle værdierne har på for-siden en → tughra i krans, medens bagsiden afbilder en tronstol i krans. Mønten er opkaldt efter Amanullah (1919-29) og skal have været i cirkulation til 1936.

Ambrosino d'argento. Groschen mønt (2,9 – 1,7 g) fra byen Milano i 1200 til 1400-tallet med afbildning af den hellige Ambrosius.

Ambrosino d'oro. Guldmonter fra byen Milano. Den var lig Firenzes → fiorino d'oro og præget mellem 1250 og 1310 samt igen 1447-1450. Mønten vejer 3,5 g, er af rent guld (24 karat) og har på bagsiden en afbildning af den hellige Ambrosius.

American Numismatic Association. Normalt forkortet ANA, verdens største numismatiske forening med ca. 40.000 medlemmer (1983). Foreningen blev dannet i 1891 af bl.a. Dr. Georges F. Heath, som siden 1888 havde udgivet »The Numismatist«. Dette tidsskrift er siden

Amer

da udgivet af foreningen. ANA har sit eget center i Colorado Springs med en række fastansatte specialister, der tager sig af tidsskrift, oplysning og kurser, lysbilledserier, kvalitets- og ægtheds-certifikater samt bibliotek, museum og meget mere. Foreningen beskæftiger sig hovedsagelig med amerikanske mønter.

American Numismatic Society. Normalt forkortet ANS. Denne rent videnskabelige forening er startet i 1858 i New York og er i dag et af de vigtigste centre i verden for numismatisk forskning. Foreningen har ikke ret mange medlemmer, ca. 2400 fra hele verden (1983), men forskningen drives gennem store private donationer. Til foreningen er knyttet et af de største numismatiske museer i verden, indeholdende studiesamlinger af græske, romerske, byzantinske, islamiske, fjernøstlige, middelalderlige og moderne mønter samt medaljer og dekorationer – det hele ledet af en række anerkendte numismatiske forskere. ANS's fagbibliotek er i dag verdens største med over 60.000 numismatiske bøger. ANS udsender følgende regelmæssige publikationer: ANSNewsletter, der fortæller om foreningens aktiviteter, ANSMN (American Numismatic Society Museums Notes) med videnskabelige artikler, Numismatic Literature, som udkommer 2 gange årligt, og som omtaler alt væsentligt, der er skrevet inden for det sidste halve år; op mod 800-1000 bøger og artikler. Foreningen udsender også en serie med titlen: Numismatic Notes and Monographs (bog nr. 162 udkom i 1983). Derudover har man en serie om antikke mønter: ANSAC samt en Annual Report.

Amole (Amohleh, Amolie). Saltbarrepenge bestående af urent stensalt har i mange århundreder været anvendt som betalingsmiddel i Etiopien, men efter at → Maria Theresiadaleren holdt sit indtog i begyn-

delsen af 1800-tallet, blev saltbarrerne »skillemønt«, der anvendtes til køb af daglige fornødenheder. Saltbarrerne, der var omviklet på langs med tørrede flækkede kviste for ikke at gå i stykker, fandtes i standard mål på ca. 20 x 4 x 5 cm og med en vægt på mellem 700 og 900 g. I 1800-tallet tilkom en mindre enhed på 200-300 g, der kaldtes bage. Kursværdien på saltbarrerne var meget forskellig alt efter lokalitet og årstid. Fra 1880/85 haves oplysning fra Ankober, hvor man for 1 amole kunne få 8-10 høns eller ca. 5 kg tobak.

Lit: EUCOPRIMO hefte 3 s.3-8, hefte 6 s.18.

Amuletter. Mønter eller medaljer tillagt talismanagtige egenskaber som at beskytte mod det onde, syg-

domme, ulykker etc. Særlig almindelige i katolske lande. Der findes også en anden stor gruppe, som har mange samlere. Det er de kinesiske, koreanske og vietnamesiske stykker, kendt under navne som amulet mønter, kinesiske amuletter eller kinesiske charms.

Lit: NNUM 1989 s.69-73.

Anatomitegn. Betegnelse for en række tegn herhjemme og i udlandet brugt som adgangstegn for medicinstuderende etc.. Anvendt ved anatomiske øvelser i forbindelse med dissektion, der i Danmark indførtes fra 1645. De danske tegn har en vis lighed med de såkaldte → ligbærer-tegn, idet datidens studenter var pligtige at assistere ved begravelser.

Lit: Bergsøe: Danske Foreningstegn s. V-VII.

Anchor Money (Anchor pieces, Anchor coinage). I 1820 prægedes under Georg IV af England en serie sølvmonter med finheden 0.892 i værdierne 1/2, 1/4, 1/8 og 1/16 (dollars) beregnet til Mauritius og andre engelske områder i det Indiske Ocean. De bærer ingen stedbetegnelse, men omskriften: COLONIAL BRITAN MONET, og midtermotivet er et kronet anker. Der blev lavet et nyt oplag med årstal 1822, som oprindeligt også var beregnet for Mauritius, men disse mønter kom hovedsagelig til at cirkulere i kolonierne i det Caribiske Hav (British West Indies) samt i Canada. Anker-mønterne cirkulerede i Mauritius indtil 1826, hvorefter også de blev sendt til Britisk Vestindien.

Anciennitetstegn → Medaljer – belønningsm. etc.

Anconetano. Groschenmønt præget i 1200-tallet i Ancona. 1235 havde den en værdi af 1 soldo eller 12 denarer. Dens vægt var oprindeligt 2,5 g med finhed 0.676, men både vægt og finhed sank senere.

Kinesisk amulet (Remmelts 87). På forsidenes sejl står: Stor lykke, medens bagsidens tekst læses: Favorabel vind og stor lykke. Gid du må komme fuldt lastet hjem.

Anderson, Martin (1853-1929). Svensk møntsamlers med den næststørste svenske kobbermøntsamlings. Medlem af SNF fra 1896. I 1917 solgte han sin store samling til Israel Bergman i Stockholm og begyndte herefter at samle svenske sølv- og guldmonter.

Andreasgylden. Guldmonter slået i de burgundiske Nederlande 1474-91 og 1567-71. Monteren, der vejede 3,4 g, havde finheden 0,792 og blev indført under Karl den Dristige af Brabant (1467-77).

Andreaskors. Betegnelsen for det X-formede bjælkekors som Apostlen og martyren Andreas altid ses afbildet sammen med, og som i forskellige udformninger ofte forekommer på monter. Det burgundiske kors, som findes på → patagoner og lignende monter, er et stiliseret andreaskors.

→ Andreasmønter, → Kors.

Andreasmønter. Et navn, der ofte er tillagt mønttyper visende den hellige Andreas med sit X-formede bjælkekors. Der er i Europa præget mange typer med dette motiv. Fra Danmark kendes Fr. 1.'s Husum mark, 1/2 mark og 1/4 mark (Galleri: 115-117) fra 1514. De første andreasmønter er præget af Karl den Dristige af Brabant (1467-1477) → andreasylden. Mest kendt er de andreastalere, der siden omkring 1535 er præget i St. Andreasberg for greverne af Hohnstein. Byen kom siden ind under Braunschweig-Lüneburg, og her er præget mange forskellige mønttyper med dette motiv – både talere og deres underdelinger og dukater og kobbermønter. Typen træffes så sent som i begyndelsen af 1800-tallet. Kurfyrsterne af Hannover har præget andreasmønter, og en række russiske 2 rubler fra Peter den Store, Katarina I og Peter II bærer også dette motiv, og det samme er til-

fældet med nogle russiske handelsdukat 1749-53.

Anepigrafiske monter eller »stumme monter« er almindeligvis monter uden indskrift, som oprindeligt opstod ved møntprægningens begyndelse og til ind i det 5. årh.f.Kr. Mange middelalderlige monter er også stumme, dvs. at de er uden indskrift eller har en forvirret omskrift, dvs. en række vilkårlige eller forvanskede bogstaver med streger, ringe eller prikker imellem. Også mange hulpenninge eller brakteater fra 1200 og 1300-tallet hører til gruppen. Svenske monter 1140-1500 er såkaldte »stumme monter«, men ved hjælp af fund med tidsfaste udenlandske monter er det efterhånden lykkedes at få en nogenlunde → kronologi. → Monepigrafiske monter.

Lit: KL bd.17 sp.349-50; Ancient Coinage I (BAR 33 s.115).

Ange d'or. Fransk guldmonter som har sit navn »gylden engel« fra motivet, der viste ærkeenglen Michael sammen med en drage. Monteren er præget af rent guld med en vægt på

7,42 g første gang 1341 under Philipp VI til en værdi af 75 sous tournois (33 stk. på den parisiske mark). Monterens vægt blev dog hurtigt nedsat; først til 6,44 g og dernæst til 5,83 g. Efterligninger findes fra Flandern under Philipp den Dristige fra 1386, og er ligeledes præget af Johanna af Brabant.

Angel. Engelsk guldmonter præget første gang under Edward IV i 1465. På forsiden ærkeenglen Michael stående med sin venstre fod på en drage. På bagsiden er afbildet et skib. Den originale tekst i omskriften lyder: PER CRUCEM TUAM NOS CHRISTE REDEMPTOR. Denne monter var fra Henrik VIII til Elizabeth I den mest prægede guldmonter, hvorefter den blev sjældnere, men man vedblev dog at slå den til 1634. Indtil 1601 vejede den 5,184 g med et indhold af 5,157 g finguld (23

*Frankrig, Philippe VI (1328-1350):
Ange d'or u.år.*

*England, Henry VII (1485-1509):
Angel u.år (London 1495-98).*

7/8 karat). Efter dette tidspunkt blev vægten sænket til 5,17 g med finheden 0,917 (22 karat). I 1620 blev vægten endnu engang sænket – denne gang til 4,24 g med et guldindhold på 4,218 g.

Ange

Angel. Isle of Man tog det gamle møntnavn angel op igen til brug for en guld bullion udgave, der introduceredes i 1985. 1 angel indeholdt 1 ounce fint guld.

Angelet. Betegnelse for en → 1/2 angel, også kaldt »Lille engel«. Den blev ikke præget i lang tid og udgik allerede 1619 under Jacob I.

Angelot. Anglo-gallisk guldmonet fra Hundredeårskrigen tid, da store dele af Frankrig var besat af England. Mønten er første gang præget under Henry VI af England i Frankrig 1427. Mønten havde en værdi af 15 sols eller 2/3 salut og vejede 2,32 g. Den er bl.a. præget ved møntværkstederne i Le Mans, Paris, Rouen og Saint Lo.

Angevin. Fransk feudalmønt. Denar, der blev præget af greverne af Anjou og Maine i Angers ca. 980-1300 og af vægt og finhed som dener tournois. Senere er navnet overgået til en lille billonmønt af værdi som 1/4 denier, som i den senere del af 1300-tallet prægedes af biskopperne af Metz.

Anglina var i Bombay i Britisk-Indien en betegnelse for en sølv rupee. 1 anglina=48 copperoon. Disse kompagni rupeer blev præget 1719-1835.

Anglo-Galliske mønter. Alle engelske konger havde i perioden 1154-1453 interesser i Frankrig. De var hertuger og lensherrer af Aquitaine, grever af Poitou, lensherrer af Issoudun, og de var eller foregav at være konger af Frankrig selv og har i denne egenskab præget mønter. Mønterne fra disse områder, hvad enten det er kongelige udmøntninger eller feudalmønter, kaldes anglo-galliske mønter – en betegnelse, der blev brugt så tidligt som 1757 af Ducarel. Det hele skyldes, at ægteskabet mellem Louis VII af Frankrig og Eleanor blev annulleret, hvorefter hun i

1152 giftede sig med Henry Plantagenet, der var hertug af Normandiet samt greve af Anjou, Maine og Touraine. Denne hertug blev engelsk konge i 1154 under navnet Herry II, og dermed var forbindelsen skabt mellem England og de nordøst-franske områder. I disse kontrollerede områder er præget både guld-, sølv- og billonmønter på henvend 20 forskellige møntsteder, herunder også Paris. Blandt sølvmonterne var det: obol, denier, gros, blanc, sterling, hardi d'argent, florette etc. og blandt guldmonterne: ecu d'or, florin, leopard d'or, guyennois d'or, chaise d'or, pavillon d'or, hardi d'or, talbot, salut d'or, agnel d'or og angelot. Af dette ses, at det fortrinsvis var kopier af franske mønter, der blev præget.

Lit: E.R.Duncan Elias: The Anglo-Gallic Coins. Paris/London 1984; Andrew Coltee Ducarel: A Series of above two hundred Anglo-Gallic or Norman and Aquitanian Coins of the ancient kings of England, London 1757.

Angmagssalik. Handelsstation på Østgrønlands kyst, hvor der i tiden 1894-1921 har været anvendt en række

100 (øre) i zink fra Angmagssalik.

ke primitive zink og aluminium pengetegn, udgivet af Den kgl. Grønlandske Handel. Ordningen ophørte 1926.

Angolar. Møntenhed i Angola fra 1928-1954 indført som følge af en

økonomisk krise, der toppede i 1926. 1 angolar=20 macutas=100 centavos. Der findes ingen mønter med denne møntenhed, men derimod sedler udstedt af Banco de Angola og et par andre udgivere.

Angster. Lille sølvmønt på under 0,5 g. Første gang udmøntet 1344 af bispedømmet Basel. Det var en næsten firkantet hulpenning med portræt af en biskop mellem bogstaverne B og A. Dens navn er antagelig afledt af det latinske »angustus«, der betyder tynd, smal eller lille. I 1366 fastsattes vægten til 0,366 g med finhed 0,964. Efter at det biskoppelige møntværksted 1373 var overgået til byen Basel, ændredes motivet til byvåbnet: Baslerstaven (Baselstab), hvorefter disse penninge kaldes stæbler. Fra Basel fandt mønten udbredelse i store dele af Schweiz. Fra 1424 sloges den i Zürich, men dens finhed faldt til ca. 0,500. I Luzern kaldtes den »baggerli angster«. I 1700 og 1800-tallet er den igen præget i visse dele af det centrale Schweiz (Luzern, Schwyz og Zug), men nu som billon- eller kobbermønt. 1 gulden=40 schillinge=120 rappen=240 angster. Mønten er sidst præget i Schwyz i 1846.

Angsttaler. Populær betegnelse for Mecklenburg-Schweriner talere fra 1848 slået under storhertug Friedrich Franz II (1842-83), om hvem det siges, at han af frygt for revolution undlod bogstaverne V.G.G. (Von Gottes Gnaden=Af Guds Nåde) i omskriften. Sagnet er ikke helt sandt, idet allerede hans forgænger storhertug Paul Friedrich (1837-42) havde udeladt de tre bogstaver i omskriften på sine mønter. Allerede fra 1864 indføres de igen på Friedrich Franz II's talere.

Anima. Numismatisk betegnelse for den indre kerne i en → suberat mønt. Ofte var det tynde lag- som regel sølv- over en sådan kerne slidt

af eller oxyderet og lod bronze- eller kobberkærnen stå tilbage.

Anker. »En Anker« er den folkelige betegnelse for den lille danske 5 øre af forkobret jern, der blev præget 1973-88. Man sagde, at »den var lille og rød og absolut intet værd«, idet man hermed sigtede til den socialdemokratiske statsminister Anker Jørgensen.

Ankerske poletter. Betegnelse for en række primitive norske poletter, som var i brug på en række ejendomme tilhørende godsejer Peder Anker (1749-1824). De findes i flere forskellige størrelser med et indslået anker i en firkant samt enkeltindslåede bogstaver som M, V og K.

Lit: St.Hallvard 1939 1.hæfte s.7.

Anna. Ældre indisk kobbermønt introduceret tidligt i 1700-tallet. Hindu-navnet for mønten »ana«, stammer fra sanskrit, hvor det betyder »lille«. 1 anna=1/16 rupee=4 pyasas=12 pie. British East India Company har allerede fra midten af 1700-tallet præget denne mønt i Bengalen, men den træffes også i Bombay og Madras indtil 1835. Senere blev mønten præget for hele Indien – først af East India Company og senere af England. Fra 1862 er der præget 1/4 og 1/2 anna i kobber, medens 2 anna stykket var i sølv (1,46 g med finhed 0.917). En 1 anna mønt udmøntes fra 1906, men i kobbernikkel. Efter at Indien var blevet republik er den udmøntet i kobbernikkel 1950-55, og den forsvandt ved indførelsen af decimalsystemet i 1957. I Pakistan er den præget 1948-58, men forsvandt også her ved indførelsen af decimalsystemet i 1961.

Annengroschen. Groschen mønt med billede af den hellige Anna med Maria og Jesus på hver sin arm. Mønten er hovedsagelig præget i byen Braunschweig 1533-1541.

Den havde en vægt på 3,04 g og en finhed på ca. 0.750, og der gik 12 stk. på en rhinsk gylden. Senere blev den lidt ringere.

Braunschweig by: Annengroschen 1535.

Anno Domini MCCXXXIII.

Dansk middelalder mønt fra Valdemar 2.'s tid. Årsangivelsen 1234 på mønten er enestående i europæisk numismatik, idet den næste daterede mønt er præget i Aachen 1372. Der har gennem tiderne været et utal af gæt på, hvad dette årstal skulle markere, siden det blev sat på en mønt. Den til dato mest sandsynlige teori – der også er den sidst fremsatte, er kommet fra K.G.Kaaber, der i forbindelse med sit arbejde om borgerkrigsmønterne mener, at det er en landsmønt (rigsmønt) udgået både fra Ribe (med kapitæler) og Roskilde (med unicaler) fra begyndelsen af kalenderåret 1234 og indtil mageskiftet i sommeren 1234. Årsagen til årstallet har måske været, at det var et magisk tal, 1234 eller som det står på mønten M CC XXX IIII dvs, 1 M, 2 stk C, 3 stk X og 4 stk I.

Lit: ÅNOH 1986 s.224-229.

ANSAC → American Numismatic Society.

ANSMN → American Numismatic Society.

Antedaterede mønter. Det latinske »ante« betyder før eller tidligere, og antedaterede mønter er derfor mønter dateret tidligere end deres prægeår. Dette kunne der både være politiske og økonomiske grunde til. I Danmark er nogle københavnske 4 skillinge (Galster 104) præget efter overgivelsen i 1536, forsynet med årstal 1535. Ligeledes er Ribe 4 skillingen 1535 samt 2 og 1 skillingen (Galster 107-09) utvivlsomt antedaterede. Desuden foreligger fra Århus en 2 skilling 1536 (Galster 96), der sandsynligvis også er antedateret. 1536 mønterne angiver i titlen ikke ELECTUS REX (udvalgt konge) men kun REX; men kronet som konge blev Chr.3. først den 13. aug. 1537. Fr.2.'s mark, 8 skilling og skilling med årstal 1563 er ligeledes præget helt til 1576 med uændret årstal, idet man ikke ønskede, at folk skulle tro, at mønten var en krigsmønt, der var blevet forringet ligesom Klippingene. Under Chr.7. er 1771 kobberskillingen endnu et eksempel, idet de i 1773 og igen fra 1779-85 er præget med samme årstal (1771).

Antell, Herman Frithiof (1847-1893). Finsk møntsamlere, der gennem arv fik mulighed for at tilvejebringe en meget stor samling af mønter og medaljer; bl.a. købte han i 1884 A.W.Stiernstedts svenske møntsamling for 50.000 SKr. Han testamenterede hele sin samling til Finland, mod at den forblev samlet. Tillige fik den finske stat 1 million mark i finsk guldmønt og dermed kompletteredes hovedsamlingen i mange år derefter. Samlingen var først opstillet i Atheneum, Finlands Kunstmuseum, og derefter i det Finske Nationalmuseum.

Lit: NNUM 1948 s.69-78; SNT 1993 s.196; Tuukka Talvio: H.F.Antell ja Antellin valtuuskunta, Helsingki 1993.

Ant

Ant-Nose money → Dødningehovedmønter.

Antoninian. Romersk sølvmønt indført 214 e.Kr. af Caracalla, eller som han hed: Marcus Aurelius Antoninus. Antoninianen vejede mellem 5,3 g og 4,7 g og regnedes som en dobbelttenar, omend den var undervægtig. Keiserportrætterne på A. har strålekroner på samme måde som de fleste dupondi for at anskueliggøre, at det drejer sig om en dobbelttenar. Denaren blev hurtigt fortrængt af antoninianen, som blev

*Romerriget, Gallienus (253-260-268):
Antoninian år 258 fra Köln.*

den vigtigste møntsort. En nedsettelse af sølvindholdet begyndte omkring år 230-40, og allerede i 2. halvdel af 200-tallet var mønterne så dårlige, at der knapt var sølv tilbage i dem. Man → hvidkogte så mønterne, for at de kunne fremstå som sølv-mønter. Dette tynde lag sølv forsvandt som regel hurtigt, og på de senere A. er det sjældent at se sølvrester – de ligner rene kobbermønter. A. udspillede sin rolle med Diocletians møntreform, hvor den blev erstattet af andre mønttyper.

Anvil Die → Understempel.

Apfelgroschen. Betegnelse for de tyske → reich- eller gutegroschen, der udviklede sig fra → fürstengroschen, og som siden ca. 1570 bar et rigssæble på bagsiden, hvori tallet 24 indikerede, at det var 1/24 taler.

Apfelgulden. Rhinske guldgylden fra 1400 og 1500-tallet, som på bagsiden viser et rigssæble i trepas. De

er bl.a. præget af møntforpagtere i Basel, Nördlingen og Frankfurt samt i mange tyske rigsbysker.

Apokryfe mønter. Opdigtede eller frit opfundne mønter. Man støder undertiden på gamle forfalskninger af mønter eller tegninger af mønter, som aldrig har eksisteret. Dette ses ofte i 1500 og 1600-tallets møntbøger beregnet for handelsfolk. En del af dalmønterne kunne f.eks. være forstørrede gengivelser af guldmønter eller mindre nominaler. Senere tiders møntsamlere har ofte troet, at disse stykker måtte have været præget, men da de ikke var til at skaffe, har man mange gange fremstillet støbte mønter efter disse tegninger eller blot beskrivelser af mønterne for at tilfredsstille samlerne.
→ Fantasimønter.

Lit: NFM VI s.233-39, 290-91. Møntsamlernyt 1972 s.62. Num.Rap. 1981 nr.4 s.22-32.

Appelgren, T.G.H. (1872-1950). Svensk mønthandler og numismatiker, oprindelig uddannet i det svenske postvæsen. Oprettede 1908 egen mønthandel i Stockholm. I 1925 knyttedes han til Kungl. Myntkabinettet, men forlod det i 1933, hvorefter han igen optog sin mønthandlervirksomhed. Som skribent har han gjort en betydelig indsats for svensk numismatik. I sin tid som mønthandler udsendte han ikke mindre end 82 lagerkataloger, hvoraf mange indeholdt diverse numismatiske artikler. Af auktionskataloger har han udarbejdet ca. 200, når man medregner dem, han foretog for Broberg og Bukowski. Mest kendt er hans »Gustav Vasas Mynt« fra 1905, i revideret udgave fra 1933. Dette værk blev begyndelsen til, at andre senere tog fat på at beskrive nogle af de andre perioder i svensk mønthistorie. Et andet af Appelgrens større arbejder var: Förteckning öfver Antellska myntsamlingen i Helsingfors, Svenska mynt I-II, Helsingfors 1906-

1908 samt Doktor Otto Smiths Münzensammlung im Kgl. Münzkabinett Stockholm, Stockh. 1931.

Lit: Högberg: Svenska Numismatiker under fyra Skler, Göteborg 1961, s.26-30, 242-243; SNT 1992 nr.3 s.62-64.

Apulienses. Navnet på nogle konkave denarer udmøntet under Wilhelm II af Napoli og Sicilien (1166-1189) i Palermo eller Salerno. Vægten lå mellem 2,6 og 2,7 g og finheden 0.250.

Aqce → Akce.

Aquilino. En tyrolsk adlergroschen præget under Meinhard III (1258-1295) samt hans bror Albert II (1271-1304) i Meran. Vægten var ca. 1,2 g og finheden ca. 0,875. Møntenheden optræder også i Italien i bl.a. Mantova, Padua, Treviso og Verona i 1200 til 1400-tallet.

AR. Traditionel numismatisk forkortelse for sølv, der på latin hedder argentum. Egentlig burde man i dag anvende det kemiske symbol Ag.

Arabisk-Byzantinske mønter. Islams erobringer i Vesten gik ud over det byzantinske rige. Damaskus faldt i 635 e.Kr., og et par år senere gik det ud over Syrien, Palæstina og Ægypten. Man overtog de administrative og finansielle systemer i det byzantinske rige og udsendte imitationer af byzantinske mønter. Dette var for det meste bronzemønter, men guldmønter er også kendt. Tiden for disse imitationer er dog forholdsvis kort, idet → kufiske mønter begyndte at udkomme fra 698/99 e.Kr.

Arabisk-Sassanidiske mønter. Efter at Muhamed i 622 e.Kr. var flygtet fra Mekka til Medina, begyndte Islam en erobring af landene omkring sig. I 635 faldt Damaskus og kort tid efter også Syrien, Palæstina og Ægypten. Mod øst gik det ud

over det sassanidiske rige, hvor Yezdegird III's hære i 651 e.Kr. blev knust af de fanatisk fremstormende muhamedanere. I de erobrede områder udgav de imitationer af sassanidiske mønter, hvis hovedtype havde et portræt på forsiden, medens bagsiden viste et flammende alter. De fleste af imitationerne er kopieret efter de sidste sassanidiske kongers mønter, bl.a. Khrusru II og Yezdegird III. Det var sølvdrachmer, der havde supplerende arabiske inskriptioner. I Iran og Afghanistan området var disse sølvmonter i omløb til ca. 702, hvor de blev erstattet af umajjadernes reformmønter (→ kufiske mønter). I provinsen Tabaristan fortsatte man med mønter i sassanidisk stil, selv efter at abbassiderne var kommet til magten i 749, og i Bukhara fortsatte brugen af disse mønter så sent som under Harun al-Rashid (786-809).

Arbien, Magnus Gustavus (1716-1760). En af de dygtigste danske medaljører i 1700-tallet. 1735 fik han en treårig understøttelse til at stå i lære hos Hedlinger i Stockholm, og 1739 fik han yderligere en treårig understøttelse for at uddanne sig yderligere, hvilket bl.a. bragte ham til Hamborg. Hjemkommet herfra og til sin død fremstillede han en lang række vellykkede medaljer. Han udnævntes 1744 til hofmedaljør, og han har desuden skåret stemplerne til de fleste af Fr.5.'s speciedukater, kurantdukater (H:22A,B og F), speciedalerne (H:25-26) samt kronerne (H:30B og 31B).

Lit: G.Galster: Danske og Norske Medail-ler og Jetons (Kbh.1936) s.257-292; HH s.183; NR 1986 s.93; DBL bd.1, 1979 s.271.

Arboga. Svensk by vest for Stockholm, hvor der under Gustav Vasa (1521-1560) blev præget den i dag så sjældne 1 øre fra 1522. Senere er udmøntet valseprægede 1 øre klipping 1626-1627 samt rundmynt i værdien

1 og 1/2 øre samt → fyrk mellem 1627-1628.

Architectura in numis. (lat.)=Arkitektur på mønter. Et numismatisk specialområde, der er skrevet en hel del om, og som også har sine samlere. På mange græske og romerske mønter findes afbildninger af bygningsværker f.eks. templer, havneanlæg, bydele, fyrtårne, befæstninger etc. Største delen af disse er borte i dag, ligger i ruiner eller er kraftigt beskadiget af tidens tand, krige eller jordskælv, og derfor er mønterne et vigtigt vidnesbyrd om, hvordan bygningerne kan have set ud – for man må ikke glemme, at stempelskærerne havde en vis kunstnerisk frihed, eller måske vidste de slet ikke, hvordan bygningsværket virkelig så ud. På medaljer fra nyere tid findes utrolig mange arkitekturfremstillinger.

Lit: T.L.Donaldson: Architectura Numismatica, London 1859 (nytryk 1966) og Price & Trell: Coins and their Cities – Architecture on the ancient coins of Greece, Rome and Palestine. London 1977.

Ardite. Lille spansk kobber- eller billonmønt hovedsagelig præget i Barcelona fra 1500-tallets midte. Særlig stor har udmøntningen været under Felipe IV (1621-1665) og Louis XIV af Frankrig, der som greve af Barcelona har præget A. fra 1644-48. Sidste A. er præget 1756 under Fernando VI. Mønten har måske sit navn fra de to store bogstaver A.R. (Aragonæ Rex) på hver side af kongens portræt. En række denarer fra omkring 1450 bærer ligeledes dette navn, men ikke bogstaverne A.R.

Ardite var et andet navn for det catalanske pund, idet een »libra de ardites« oprindeligt var et pund af ovennævnte mønter. Denne catalanske regningssort blev afskaffet i 1848, og indtil da var libras de ardites=10 reales de ardites=20 sueldos catalanos=240 dineros catalanos=480 mallas catalanos. Det catalanske

pund repræsenterede et kvantum på 12,8205 g finsølv.

Areen, Ernst Erik (1882-1943). Svensk kulturhistoriker med interesse for bl.a. våben, historie og numismatik, især medaljer og dekorationer, om hvilke han bl.a. er kendt for sit arbejde: »De nordiska ländernas officiella belöningsmedaljer, heders-tecken och minnestecken från 1500-tallet til våra dagar, Stockholm 1938«. Desuden var han forfatter til »Medaljehistoriska studier« (NNÅ 1942 s.1-59). Areen var en kort tid (1942-1943) formand for SNF.

Arendriksdaalder. Hollandsk rigsrønstaler er en samlerbetegnelse for alle de nederlandske rijksdaalder (rigsdaler), der som motiv havde den tyske rigsrøn som tegn på, at den var præget efter den tyske daler møntfod, dvs. samme vægt og finhed som de tyske.

Arendschelling (Escalin, Vlieger, Adlerschilling, Malschilling, Krabbe-laer) en af Carlos I af Spanien (1516-1558)=Kejser Karl V indført sølv-mønt for Nederlandene i 1536 til en værdi af 4 stüber eller patard og forhøjet i 1586 til 6 stüber. Vægten var 6,152 g, men finheden kun ca. 0.600. Navnet kommer fra ørnen på forsiden. På tysk område kaldtes den malschilling eller arendschilling (adlerschilling); på fransk:→ escalin.

Arendsdaalder. Mønttype udmøntet fra 1602 af Zeeland og fra 1617 af Friesland. På forsiden rigsrønnen, på bagsiden et våbenskjold hvorunder 60 (groot).

Argenteus. Numismatisk betegnelse for en denar som Diocletian indførte ved sin møntreform i år 294, og som vejede 1/96 romersk pund (3,4 g). Hvad mønten kaldtes i antikken er ukendt. Den er i dag ret sjælden, da den kun er præget indtil ca. år 310.

Arge

*Romerriget, Diocletian (284-305):
Argenteus 295/97 fra Rom.*

Argentino. Argentinsk guldmønt til en værdi af 5 pesos, første gang præget 1881. Dens vægt var 8,064 g med finheden 0.900. Mønten er kun præget indtil 1896. Der er ligeledes præget 1/2 A. Møntens fingulddindhold på 7,258 g var kun en anelse under den engelske sovereigns indhold.

Ariary. Møntenhed taget i brug 1978, efter at Republikken Madagaskar (Malagasy) i 1975 omdøbtes til Den Demokratiske Republik Malagasy. I det gamle system var 100 centimes=1 franc, men inflationen havde allerede ved republikkens indførelse 1960 overflodiggjort centime-værdien. Den nye værdi ariary svarer til 5 francs. Ariary var oprindeligt det gamle madagaskiske ord for den mexikanske piastre.

Arlabaso → Rollbatzen.

Armellino (Armellino). Lille sølv-mønt til en værdi af en 1/2 carlino, udmøntet ca. 1465-1496 i kongeriget Neapel under Ferdinand I (1458-1494). Mønten har fået sit navn efter en hermelin, der var afbildet på mønten. Dette dyr blev af befolkningen også opfattet som en ræv, hvilket førte til, at mønten gik under navnet »volpetta« (lille ræv). Mønttypen er senere efterpræget af Franz Maria I af Urbino (1508-1513).

Arnoldsgylden. Guldgylden præget af hertug Arnold af Geldern (1423-73). De sletteste guldgylden, der er præget, idet de i 1499 kun blev regnet til 1/2 rhinsk gylden. Som regnemønt er A. benyttet i 1400 og 1500-tallet.

Artig. Livlandsk mønt i 1300 og 1400-tallet præget af biskopperne af Dorpat og ærkebiskopperne af Riga. Betegnelsen er afledt af det gotlandske örtug, idet man en overgang anvendte det gotlandske møntsystem. De livlandske artiger vejer ca. 1.23-1.26 g.

Den Livlandske Orden, Walter von Plettenberg (1494-1535): Artiger u.år fra Riga.

Lit: WdM s.38; NNÅ 1969 s.37-65

Artiluk (Artilucco). Lille sølvmønt fra republikken Ragusa (i Dalmatien det nuværende Dubrovnik). Byens sølvmonter var siden ca. 1600 blevet så dårlige, at ingen ville bruge dem. Derfor begyndte man i 1626 at udsende en bedre groschenmønt, der kaldtes → grossetti, og i 1627 en dreigröschler kopieret efter en polsk type, fordi netop polske mønter nød stor anseelse i Dalmatien. Da dreigröschler mønten var ækvivalent med 6 tyrkiske para, fik den det tyrkiske navn for »sekser«, der var artiluk. Mønten er præget indtil 1701. Den vejede 1,38-2,22 g og indeholdt 1,24 = 2,0 g sølv.

Artug er den russiske betegnelse for örtug, der 1410-20 sammen med wittenpfenning og den litauiske groschen var de eneste officielle mønter i republikken Novgorod.

Lit: WdM s.38.

Artukids → Urtukiderne.

As. Romersk vægt og møntenhed, der oprindeligt betød een eller »det hele«, i modsætning til inddelingen af assen i 12 unciae.

1/2 as=Semis

1/3 as=Triens

1/4 as=Quadrans

1/6 as=Sextans

1/12 as=Uncia.

→ Aes grave, som disse mønter kaldes, blev indført omkring 269 f.Kr. I Republikken faldt assens vægt adskillige gange, indtil udmøntningerne blev indstillet, og efter år 80 f.Kr.

Romerriget, Nero (51-54): As.

blev kun sølv denaren præget. Assen blev præget igen under Augustus og forblev indtil sidste trediedel af det 3. årh. en af de vigtigste bronzemønter.

Asarfi (Asarphi). Betegnelse for den nepalesiske guld rupee på 11,66 g. Den blev i 1966 reduceret til 10,00 g. Navnet er afledt fra → ashrafi. En række jubilæums asarfi i 1980'erne er dog slået med vægten 15,98 g og finheden 0.900.

Aschaneus, Martin Laurent

(ca.1575-1641). En af de første svenske numismatiske skribenter, hvis arbejder, der af nogle blev antaget af for ringe kvalitet, dog har haft en vis betydning.

Lit: NM XXVII.

Ashanti vægtlodder. Disse vægtlodder samles ofte af folk, hvis samlerområde er primitive eller særpregede betalingsmidler. Lodderne er i sig selv er ikke et betalingsmiddel, men slet og ret lodder til at veje

→ guldstøv med, og dette var naturligvis et betalingsmiddel. Deres udbredelsesområde var omkring det nuværende Ghana, hvor særlig Ashanti stammen har brugt disse lodder. De var fremstillet ved voksudsmeltning-metoden (→ Cire Perdu) i messing eller bronze. Man skelner i dag i det væsentlige mellem fire grupper af guldvægtlodder: 1. Former med geometrisk mønster. 2: Vægtlodder formet som brugsgenstande fra det daglige liv. 3: Vægtlodder der forestiller dyr, planter eller fisk og 4: Små menneskelige figurer. Tilbehøret ved handel med og vejning af guldstøv var dels en lille dåse til guldstøv, en mes-singblikke, en lille vægt samt vægt-lodderne. I dag findes der et utal af efterligninger, der ofte er større og grovere udført end originalerne.

Ashrafi. Persisk guldmønt udmøntet fra 1400 til 1700-tallet, hvor den afløstes af → toman. Dens navn kommer fra det arabiske »ashraf«, der betyder »ædel« eller »nobel«. Andre har ment, at mønten har fået sit navn efter mameluksultanen Ashraf Barsbey (1422-1438), som skal have indført den.

Asmani → Mushtari.

Asper. (flertal: Aspra). Standard sølvmønt i det i 1204 dannede rige Trapezunt. Oprindelig vægt ca. 2,9

Trapezunt, Manuel I (1238-1268): Asper.

g. Betegnelsen benyttedes helt til 1400-tallet også for tilsvarende mønter fra nogle af de andre stater, der opstod i det tidligere byzantinske rige. → Akce

Aspron trachy. (flertal: Trachea). Oprindelig hvid skålformet mønt. Electron aspron trachy er nutidens betegnelse for en mønt indført 1092 som led i Alexius I's opgør med det tidligere møntsystem. Der indførtes en ny serie af → skyfate mønter som omfattede guld → hyperpyron, → electron aspron trachy = $1/3$ hyperpyron samt en → billon aspron trachy (6% sølv) = $1/48$ hyperpyron. Dette system fungerede i hele 1100-tallet, dog blev billon aspron trachy forringet under Manuel I's regering-

Byzans, Andronicus I. Comnenus (1183-1185): Billon Aspron trachy.

tid, så dens værdi faldt til kun $1/184$ hyperpyron. Electron aspron trachy blev i slutningen af perioden under Isaac II 1185-95 også forringet og blev efter 1204 en sølv trachy, præget frem til ca. 1282. Billon aspron trachy blev en kobber trachy, fortsat præget under de latinske kejsere (1204-61) og i det genoprettede byzantinske rige. Under Andronicus II (1282-1328) blev nominalen gradvis flad, formentlig under vestlig design-indflydelse. Det er formentlig den samme kobbernominal, der fortsætter til Konstantinopels fald.

Assarion. Græsk form for → as. Møntenheden assarion forekommer på nogle → »Greek Imperials« fra Chios, Balkan og Lilleasien. Det er desuden navnet på nogle byzantinske bronzemønter fra omkring 1300 og frem til begyndelsen af 1400-tallet.

Lit: David R. Sear: Greek Imperial Coins, London 1982 s.XXII ff.

Assignat. Ordet kommer af det franske assignation, der betyder anvistning, dvs. en tidlig form for papirpenge. Mest kendt er de franske assignater, som under den franske revolution i 1790 blev udsendt for at skaffe regeringen penge. Oprindeligt var det 3% rentebærende statsobligationer, men de blev snart gjort til almindelige papirpenge med sikkerhed i konfiskerede kongelige og kirkelige ejendomme og godser. Den fortsatte trykning af sedlerne resulterede i en samlet udgivelse på 46 milliarder francs, og sedlerne faldt derfor kraftigt i kurs. Assignaterne blev ofte trykt på store ark, men på grund af deres ringe værdi, er mange af disse ark aldrig klippet fra hinanden. Dette er årsagen til, at disse sedler i dag er forholdsvis billige. De franske assignater blev sat ud af kurs i 1796 og erstattet med de såkaldte »mandater« i forholdet 30:1.

Assis. Groschenmønt fra Strassburg til en værdi af 6 kreuzer anvendt i 1500 til 1700-tallet. Møntens forside

Unterwalden, Obwalden: Assis 1728.

viser en lilje, medens bagsiden er forsynet med et kors og en dobbelt skrift kreds. Den halve assis kaldes semisses. Efterligninger er præget i

At

Basel omkring 1698, og disse gjaldt 2 schillinge. 1/6 asis fra Zug var i 1700-tallet den mindste og tyndeste billonmønt, der kunne tænkes. I Luxemburg er der 1795 præget en 72 asses mønt lig en kronentaler. Dens vægt var 28,85 g med finheden 0.812.

At. Møntenhed brugt i Laos 1945-46 efter den japanske overgivelse og igen i perioden 1955-78, da 1 kip = 100 at. Som følge af inflationen skete der i 1979 en devaluering således, at 100 gamle kip = 1 ny kip.

Atia. Møntenhed brugt i Diu i Portugisisk Indien. I 1764 var det en ca. 9 g tung kobbermønt. 40 atia = 10 tanga = 1 rupia, dvs. at 1 atia = 1/4 tanga. I Goa skal betegnelsen være brugt i 1700 og 1800 tallet om 12 reis-stykkerne.

Atribuo → Judenpfennige.

Att. Siamesisk (thailandsk) møntenhed lig 1/64 tikal (baht). Som kugletikal i sølv er den udmøntet under Rama IV (1851-68) vejende 0,24 g. Som regulær mønt er den præget 1874-1905 i kobber og bronze, men den forsvandt med indførelsen af decimal systemet 1909; dog har der været et enkelt decimalforsøg i 1898.

Attenpenninge. Betegnelse for de → klipperinge, der blev udmøntet 1518-1522 af den danske konge Chr.2. samt de efterligninger i Chr.2.'s navn, som den svenske Gustav Vasa lod præge i Hedemora 1521-1522/23. De danske blev ompræget til andre mønttyper, medens de i Sverige først blev nedsat for derefter i april 1524 at blive ugyldiggjort.

Lit: KL bd.8 sp.502; NM XXXI s.60-74.

Augustal (Augustalis) kaldes den guldmønt, der er slået af Friedrich II som konge af Sicilien efter 1231 i

Messina og Brindisi. Mønten har sit navn efter det antikke design, idet den efterlignede en romersk guldmønt, og i omskriften kaldes kejseren AVG (Augustus). Møntens vægt var 5,24 g, 20 1/2 karat fin og gjaldt 7,5 tari. Betegnelsen blev fortsat brugt om den guldreal, som Charles I af Anjou lod præge mellem 1266 og 1278.

August d'or. Saksiske guldmønter præget og indført under Friedrich August II 1752-54 og hans efterfølge-

*Polen, August III (1733-1763):
August d'or 1754.*

re 1777-1845. Deres værdi var 5 reichstaler eller en → pistol. De første vejede 6,65 g med finhed 0.900, medens 5 taler mønterne efter 1777 vejede 6,682 g med finhed 0.902.

Auksinai. Hovedmøntenhed i Litauen, hvor regeringen ved dekret af 26/2 1919 bestemte, at de i landet cirkulerende darlehnskassenscheine, der var udstedt af de tyske »befri-ere« og lydende på mark og pfennig, i stedet skulle kaldes auksinai og skatikas. Der er ikke udstedt egne sedler eller mønter med disse møntenheder. De blev afskaffet i den sidste del af 1922 i forbindelse med en møntreform; således at ca. 125 auksinai = 1 litas = 100 centu.

Lit: Money in Estonia, Latvia and Lithuania 1915-1940 (Lietuvos 1990) s.12.

Auktion over mønter → Møntauktion.

Aurar → Eyrir.

Aureus (flertal: Aurei). Oprindelig benævnt »denarius aureus« (gulddennar) og fra Julius Cæsars tid af vægt 1/40 romersk pund (8,19 g) og af 98% guld. Forholdet til sølvmønten var således, at 1 aureus = 25 denarer. En reduktion fandt sted under Nero (54-68) til 1/45 pund (7,28 g) nærmere bestemt i år 63, og derefter ligger vægten konstant i de næste 120 år. I den sidste trediedel af det 2. årh. svingede vægten lidt, og under Caracalla fra 211 svingede den omkring 1/50 pund (6,54 g). Fra Valerians regeringstid og frem er der ingen fast vægt, og der findes både tunge og lette aurei. Man ved faktisk ikke, om der er tale om hele, halve eller dobbelte aurei. Først med Diocletians reform omkring 286 indføres en aureus vejende 1/70 pund (4,68 g). Disse var mærkede med Θ = (70). Efter en del svingninger indføres ca. 290 en aureus på 1/60 pund mærket Ξ = (60). Disse mønter fik ikke lang levetid, idet Constantin d. Store omkring 312 indførte en ny guldmønt – en solidus med en vægt af 1/72 romersk pund. Aureien prægedes dog vedblivende i det østromerske rige indtil 324, hvorefter → solidus blev standard i hele riget. Aureus prægedes dog lejlighedsvis efter Licinius' nederlag i 324 som en art »ceremoni-mønt« – i hvert fald indtil Justinian.

Aurichalcum (Orichalcum) der betyder »guldmalm« kommer fra det græske oreichalcos (bjergmalm) som betegnelse for en guldagtig udseende legering af kobber og zink, dvs. messing. I den tidlige romerske kejsertid prægedes sesterts, dupondius og semis af denne gule legering, der blev anset for mere værdifuld end det rene kobber, som brugtes til assen (→ as). I begyndelsen brugte man en legering af 15-20% zink og 80-85% kob-

ber, men senere faldt zinkindholdet til ca. 5-7%, således at legeringen mere fik karakter af bronze.

Ausbeutemünzen → Udbyttømønter.

Austral. Argentinsk møntenhed anvendt 1985-1992 efter en række kraftige devalueringer og ændrede møntnavne.

100 gamle Pesos = 1 ny Peso (1970-83)

10.000 nye Pesos = 1 Peso Argentinos (1983-85)

1000 Pesos Argentinos = 1 Austral (1985-1992)

10.000 Australes = 1 Peso (1992-)

Automobildollar. Betegnelse for en kinesisk søldollar præget 1928 i Kweichow provinsen i det sydlige Kina. Anledningen var åbningen af den første store kørevej i provinsen, og bilen, der var afbildet på møntens forside, var guvernørens eget prægtige statussymbol.

Autonome mønter, mønter præget af autonome, dvs. selvstyrende områder eller byer. I antikkens Grækenland har ca. 1500 byer præget egne mønter, og i middelalderen og nyere tid kendes eksempler fra bl.a. såkaldte »frie byer«. En række af de russiske autonome republikker har ligeledes udgivet egne mønter.

AV. (latin, forkortelse for guld). Anvendes ved beskrivelse af mønter og er normalt tilføjet på tavler med sort-hvide gengivelser, så man med det samme ved, at der er tale om en guldmønt. I dag anvendes mest forkortelsen Au.

Avers. Fransk betegnelse for en mønts forside.

Avesta. Svensk møntsted i Dalarne ved Dalelven taget i anvendelse fra 1644. I byen var allerede 1636 anlagt et kobberværk, hvor det meste

af malmen fra Falun kobbergruben blev raffineret. Fra 1644 til 1832 er næsten al Sveriges kobbermønt præget her; både rundkobbermønt og → plåtmynt. Desuden prægedes diverse poletter, som brugtes af firmaer. Fra 1691 og adskillige år herefter var møntprægningen indstillet, idet kobberet eksporteredes. I 1788 slog man efterligninger af russiske 5 koppek mønter med årstal 1764, 1778 og 1787, som var tænkt anvendt af svenske soldater på russisk område. I Avesta var også produktion og eksport af blindmønter (møntblanketter) til England, Holland, Frankrig, Polen og Portugal. → Garpenberg, → Bäsinge

Lit: NNÅ 1938 s.125-154. Myntkontakt 1984 s.148-50, 172-78, 268-80. B.Tingström: Plate Money, Stockh. 1986 passim.

Avesta Myntmuseum åbnedes 14. sept. 1983 i forbindelse med Avesta Jernverks AB:s 100-års jubilæum. De fleste af museets mønter er anskaffet af generalkonsul Axel Ax:son Johnson ved tre store køb i tidsrummet 1916-1920. Den første samling var 200 stk. → plåtmynt købt hos Georg Nyman. Det andet køb skete i 1917 og omfattede lidt over 600 stk. plåter fra Gustav Cavallis samling, og i 1920 erhvervedes af Oskar Wasastierne fra Helsingfors en samling på 104 stk. plåtmynt og over 2000 guld-, sølv- og kobbermønter. Desuden har mønthandler T.G.Appelgren helt op indtil 1948 formidlet indkøb af kobberremønter til samlingen. Den er den største plåtmyntsamling i privat eje i vor tid med ikke mindre end 14 stk. 8-dalere og et stk 10-daler. Museet er indrettet i kælderens til et gammelt kornmagasin, og den kendte numismatiker Bertel Tingström har hovedansvaret for opsætningen i synsvenlige montre. Museet ligger kun 150 meter fra det sted, hvor kobbermønterne og plåterne engang blev tilvirket.

Lit: MK 1983 s.180-181; NM bd.37 s.443-453; NM bd. 39 (1995).

Avo. Møntenhed brugt i de portugisiske besiddelser Macao og Timor. 100 avos = 1 pataca.

Avslag → Afslag.

Axumitiske mønter. Betegnelse for mønter præget af det kristelige abessinske kongerige Axum (Aksum) i Etiopien fra slutningen af 200-tallet til 900-tallet. Området blev omvendt til kristendommen af neofysiske missionærer fra Ægypten. Udmøntningen var oprindelig små guldstykker med inspiration fra romerske serier, men bar græsk indskrift. Begge sider af mønten var for det meste forsynet med et kronet portræt af kongen i profil. Foruden guldmønterne fandtes også små bronzemønter, hvorimod sølv mønter er meget sjældne. I 500 og 600-tallet skete ændring i mønten. De græske inskriptioner erstattes af amharisk skrift, og kun bronzemønterne fortsætter. Typerne bliver med tiden også ændret, idet det ene kongebillede erstattes af et kors. Senere bliver portrættet til en figur af kongen. Efter 600-tallet bliver landet afskåret fra den vestlige civilisation på grund af Islams fremtrængen og udmøntningerne ophørte gradvist og kom ikke i gang før i slutningen af 1800-tallet.

Ayam → Tindymønter.

Ayyubids → Ajjubiderne.

B

Bagiri. Navnet på en 1/4 rupee sølv mønt fra Mysore i Indien, hvor den siden 1786 blev præget af Tipu Sultan (1782-1799). 1 rupee = 2 abidi = 4 bagiri = 8 jafari = 16 kazimi = 32